

Vlaams
Parlement

ingediend op **386** (2019-2020) – Nr. 1
24 juni 2020 (2019-2020)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid
uitgebracht door Steven Coenegrachts

over de impact van de coronacrisis
op landbouw, visserij en platteland,
en ideeën voor een toekomstgericht beleid

Samenstelling van de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid:

Voorzitter: Bart Dochy.

Vaste leden:

Arnout Coel, Cathy Coudyser, Karolien Grosemans, Sofie Joosen, Joris Nachtergaele;
Leo Pieters, Carmen Ryheul, Stefaan Sintobin;
Bart Dochy, Joke Schauvliege;
Steven Coenegrachts, Tom Ongena;
Mieke Schauvliege, Chris Steenwegen;
Ludwig Vandenhove.

Plaatsvervangers:

Allessia Claes, Maaïke De Vreese, Bert Maertens, Nadia Sminate, Tine van der Vloet;
Roosmarijn Beckers, Els Sterckx, Suzy Wouters;
Lode Ceyskens, Tinne Rombouts;
Emmily Talpe, Bart Tommelein;
Gustaaf Pelckmans, Jeremie Vaneeckhout;
Maxim Veys.

INHOUD

I.	Uiteenzetting door Patricia De Clercq, secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij	6
1.	Overzicht van enkele marktsituaties	6
1.1.	Zuivelsector	6
1.2.	Varkenssector	6
1.3.	Rundvlees, lamsvlees en pluimvee	7
1.4.	Aardappelen, groenten en fruit	7
1.5.	Sierteelt	7
2.	Maatregelen COVID-19	7
2.1.	Maatregelen op federaal en Vlaams niveau	7
2.2.	Maatregelen op Europees niveau	8
2.3.	Het noodfonds	8
3.	Landbouw als belangrijk deel van de Vlaamse economie	8
3.1.	Grote tewerkstelling in de landbouw	8
3.2.	Vacatures via Help de oogst	9
3.3.	Landbouw als belangrijk deel van de agrovoedingsketen	9
3.4.	Een agrohandelsoverschot van 6,4 miljard euro	9
3.5.	Vlaanderen voert vooral uit naar buurlanden	9
3.6.	De korte keten: een groeiende niche	10
3.7.	Landbouwers verbreden hun activiteiten	11
4.	Bouwen aan een duurzame toekomst	11
4.1.	Digitalisering, innovatie en data	11
4.2.	Duurzaam investeren in landbouw en agrovoeding in Vlaanderen .	11
4.3.	Veerkracht door beheersing van risico's	12
4.4.	Onderzoek als fundament voor bewuste keuzes	12
4.5.	Internationalisering en export, hand in hand met lokale productie en consumptie	12
4.6.	Het Vlaamse platteland is een troef	12
4.7.	Werkgelegenheid	12
II.	Uiteenzetting door Sonja De Becker, voorzitter Boerenbond	12
1.	Situering van de enquêtes afgenomen in opdracht van de ERMG	12
2.	Economische impact op bedrijven met verbredingsactiviteiten	13

3.	Situering van parameters die de crisisbestendigheid beïnvloeden	14
3.1.	Wegvallen van de markten.....	14
3.2.	Bederfbaarheid van de producten	14
3.3.	Voldoende arbeidskrachten	14
3.4.	Continuïteit in de keten	14
3.5.	Private opslag	14
3.6.	Bijsturing van de productie	14
3.7.	Internationale handel	15
3.8.	Tijdstip in het productie seizoen of de productiecycclus	15
3.9.	Commodity	15
4.	Noodzakelijke maatregelen om de crisis te bestrijden	15
4.1.	Acute fase	15
4.2.	Acute fase en nasleep	16
4.3.	Heropstart	16
4.4.	Relance	16
4.5.	Lessons learned.....	17
III.	Uiteenzetting door Hendrik Vandamme, voorzitter Algemeen Boerensyndicaat	18
1.	Verlies van afzetmarkten en sluiting van bedrijven	18
2.	Thuisconsumptie compenseerde het omzetverlies van de horeca niet ...	19
3.	De agrovoedingssector viel niet stil	19
4.	Gevolgen voor de landbouwer.....	20
5.	Wat na corona?	21
IV.	Uiteenzetting door Alexander Claeys, voorzitter Bioforum	21
V.	Uiteenzetting door Steven Van Passel, professor doctor UAntwerpen	22
1.	Situering van het manifest 'Action needed for the EU Common Agricultural Policy to address sustainability challenges'	22
2.	Verdeling van de middelen binnen het GLB.....	22
3.	Bezorgdheden over het GLB	23
3.1.	Subsidies op basis van hectare-gebaseerde directe steun	23
3.2.	Verlaagd budget voor Plattelandsontwikkeling	23
3.3.	Misleidende claims voor klimaatactie	23
3.4.	Een groen kader met vage regels.....	23
3.5.	Niet voldoende indicatoren.....	23
3.6.	Verzekeringsinstrumenten zonder link met risicomitigatie	23
3.7.	Geen consistentie en transparantie	24
4.	Tien actiepunten tot verbetering	24
4.1.	Kies voor betalingen voor de voorzieningen van publieke goederen in de plaats van directe steun (pijler 1).....	24
4.2.	Voorzie voldoende steun voor de effectieve beperking van klimaatsverandering	24
4.3.	Voorzie voldoende steun voor effectieve instrumenten om biodiversiteit en ecosystemen te behouden en te beschermen (donkergroen)	24

4.4. Promoot innovatieve ontwikkeling en toepassing van maatregelen om de milieu-uitdagingen aan te pakken	24
4.5. Verbeter de ruimtelijke ordening en gezamenlijke uitvoering van landschapsmaatregelen	25
4.6. Eis dat lidstaten SMART-doelstellingen opnemen in hun strategische plannen	25
4.7. Herzie de set van indicatoren.....	25
4.8. Versterk de milieumonitoring en -handhaving	25
4.9. Identificeer de wereldwijde impact van het GLB (zeker in het Zuiden) en pak dit aan.....	25
4.10. Verbeter GLB-governance en verhoog de transparantie van de hervormingen	26
5. slotbeschouwingen.....	26
VI. Vragen van de commissieleden.....	26
1. Arnout Coel.....	26
2. Joke Schauvliege	26
3. Mieke Schauvliege.....	27
4. Steven Coenegrachts.....	27
5. Joris Nachtergaele.....	28
6. Chris Steenwegen	28
7. Sofie Joosen	29
8. Tom Ongena	29
9. Bart Dochy	29
VII. Antwoorden van de sprekers op vragen van de commissieleden	29
1. Lokaal produceren en consumeren versus internationale handel	29
2. Korteketenverkoop	30
3. Succes van de biolandbouw en verdere ambities.....	30
4. Reguliere tewerkstelling en seizoensarbeid	31
5. Lessen uit de coronacrisis voor een betere werking van het GLB	32
6. SMART formuleren van doelstellingen van het GLB.....	33
7. Betrekken van wetenschappers bij de hervorming van het GLB	34
8. GLB en internationale handelsverdragen	34
9. Stabiliseren van de prijzen door vrijwillige productiebeperkingen of private opslag	35
10. Rol van de overheid in brancheoverleg en de ketenwerking.....	35
11. Verdeling van het noodfonds	36
Gebruikte afkortingen.....	37
Bijlage: zie dossierpagina op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid hield op 8 en 29 april 2020 reeds gedachtewisselingen met ministers Hilde Crevits en Zuhail Demir over de impact van de coronacrisis op de beleidsvelden Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 317/1 en 288/1).

In de nasleep van de coronacrisis wenste de commissie na te gaan welke evoluties zich tijdens de coronacrisis voordeden voor landbouw, visserij en platteland, en welke lessen hieruit voor de toekomst kunnen getrokken worden.

Op 3 juni 2020 hield de commissie een eerste hoorzitting over de impact van de coronacrisis op landbouw, visserij en platteland, en ideeën voor een toekomstgericht beleid. Daarbij lag de nadruk op de impact van de coronacrisis op het landbouwbeleid als geheel. In de volgende hoorzittingen zal de commissie zich iets specifiekier richten op visserij en aquacultuur en op de korte keten, thuisverkoop en alternatieve verdienmodellen in de landbouw.

Voor de hoorzitting van 3 juni werden volgende sprekers uitgenodigd: Patricia De Clercq, secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij, Sonja De Becker, voorzitter Boerenbond, Hendrik Vandamme, voorzitter Algemeen Boerensyndicaat, Alexander Claeys, voorzitter Bioforum en Steven Van Passel, professor doctor UAntwerpen.

De presentaties van de sprekers zijn raadpleegbaar op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

I. Uiteenzetting door Patricia De Clercq, secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij

1. Overzicht van enkele marktsituaties

1.1. Zuivelsector

Patricia De Clercq deelt mee dat er sinds COVID-19 een grote prijsdaling is bij de zuivelproducten. Er is immers een verminderde vraag door het sluiten van de horeca en een dalende export. De exportvermindering werd veroorzaakt door zowel een lagere beschikbaarheid van vrachtschepen als een verminderde vraag. Deze exportdaling viel samen met een seizoenspiek in de melkproductie, wat een extra prijsdrukkend effect had.

De laatste maand is er gelukkig een herstel van de prijzen, maar ze blijven op een laag niveau. Voor mageremelkpoeder liggen de prijzen nog boven die van 2018, maar dat was een jaar met heel lage prijzen voor mageremelkpoeder. Vanaf mei 2020 stelde de Europese Commissie steun beschikbaar voor de private opslag, maar dit genereerde enkel aanvragen voor de opslag van boter en kaas. De prijzen van mozzarella, de belangrijkste kaas geproduceerd in België, staan nog altijd laag.

1.2. Varkenssector

In de varkenssector was er een prijsdaling van min 27 procent. De prijzen waren voorheen zeer hoog door de grote vraag in Azië, waardoor het even duurde eer de Belgische prijzen onder het jaargemiddelde doken. Terwijl zuivel, aardappelen en andere sectoren het tijdens de eerste weken niet goed deden, zijn het nu de varkensvleesprijzen die sterk dalen.

De daling wordt veroorzaakt door aanhoudende problemen met de afzet. Enerzijds wordt de export belemmerd door een tekort aan vrachtschepen en anderzijds zijn

er goedkopere concurrenten voor de Chinese markt uit de Verenigde Staten, Canada en Brazilië. Daardoor was er een vermindering van 50 procent van de EU-export naar China, gevolgd door een verdringingseffect op Europese markt. Vlaanderen werd nog meer afhankelijk van de Europese markt als gevolg van de Afrikaanse Varkenspest en de daaropvolgende Aziatische embargo's.

De laatste week is er een stijging van de varkensprijzen en de biggenprijzen, maar het is nog te vroeg om te spreken van een kantelpunt.

1.3. Rundvlees, lamsvlees en pluimvee

Rundvlees vertoonde de laatste weken een lichte prijsverhoging, maar de prijzen staan nog niet op peil. Elke zomer is er een kleine daling van het aanbod door de natuurlijke opzetcyclus, wat de prijzen licht doet toenemen. Dit jaar viel deze periode samen met een verhoogde consumptie, waardoor de prijs voor rundvlees, ondanks de crisis, geen al te scherpe daling vertoonde.

Voor lamsvlees was er in week 13 een scherpe daling, want lamsvlees is sterk afhankelijk van de horeca. Sindsdien beweegt lamsvlees mee met de seizoens-trend, maar onder het meerjarig gemiddelde.

Bij pluimvee was er de eerste twee weken na COVID-19 niet meteen een prijsdaling. Dit kwam door het grote hamstergedrag dat zich de eerste weken sterk concentreerde op kippenvlees. Pas daarna was er een grote prijsdaling als gevolg van het wegvallen van een aantal markten, zowel in het binnen- als buitenland. Er was ook meer druk op de EU-markt vanuit Polen, dat zeer goedkoop pluimveevlees verkoopt op de interne markt.

1.4. Aardappelen, groenten en fruit

In de aardappelsector daalde de prijs op de vrije markt zo sterk dat er zelfs geen transacties meer waren. De vijf grootste aardappelproductielanden in de EU voorspellen een productiedaling van 5 procent, maar deze daling zal onvoldoende zijn om het huidige onevenwicht in de markt weg te nemen.

Voor groenten en fruit was er in de eerste weken na het instellen van de COVID-19-maatregelen een duidelijke impact op de prijsvorming. Zeker voor die soorten groenten en fruit die traditioneel een sterke afzet vinden in de horeca, zoals slasoorten en tomaten. In de weken erna heeft de markt zich voor de meeste producten opnieuw hersteld, maar de export blijft haperen.

1.5. Sierteelt

De sierteelt vertoonde een zeer sterke prijsdaling door het sluiten van tuincentra en bloemenwinkels, het wegvallen van de export en het samenvallen van de crisis met de lente als cruciale verkoopperiode en met feestdagen zoals Pasen en Moederdag. Voor sommige deelsectoren daalde de verkoop in de maanden maart en april met 80 procent.

2. Maatregelen COVID-19

2.1. Maatregelen op federaal en Vlaams niveau

Naast de maatregelen die op federaal en Vlaams niveau genomen werden, zoals de hinderpremie, tijdelijke werkloosheid en dergelijke, werden er ook specifieke maatregelen genomen vanuit land- en tuinbouw en visserij. Voor een overzicht van deze maatregelen verwijst Patricia De Clercq naar de gedachtewisselingen in de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid van 8 en 29 april 2020

waarin deze maatregelen werden opgesomd (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 317/1 en 288/1).

Aanvullend worden enkele concrete acties meegegeven. Er werd besloten tot een versnelde uitbetaling van de VLIF-subsidies. Rond 5 april 2020 zal reeds 15,8 miljoen euro uitbetaald zijn sinds het begin van de lockdown op 15 maart 2020. Het gaat over 1051 projecten, goed voor 1956 aparte investeringslijnen in 653 dossiers.

Voor de naschoolse vorming worden e-opleidingen georganiseerd binnen de bestaande vormingskaders. Er is ook een versnelde uitbetaling van de dossiers van het rampenfonds in het kader van de droogte van 2018. Ondertussen werden hiervoor 11.897 dossiers genotificeerd aan de landbouwers, berekend voor een totaalbedrag van 148.422.614 euro. In totaal werden er ongeveer 12.000 dossiers ingediend.

Er werden intussen al 9149 landbouwers uitbetaald voor een bedrag van 118.234.271 euro. Rond 5 april 2020 zal nog een betaling worden doorgestuurd voor ongeveer 1000 landbouwers, voor een bedrag van ongeveer 12,5 miljoen euro.

2.2. Maatregelen op Europees niveau

De particuliere opslag werd met toelating van Europa gestart op 7 mei 2020. Bedrijven die hiervoor in aanmerking komen en een opslag wensen te doen, kunnen dit melden bij het Departement Landbouw en Visserij en krijgen hiervoor opslagsteun van de EU.

Voor kaas werd het contingent volledig opgebruikt. Er werd 1061 ton opgeslagen. Voor boter werd 1774,5 ton opgeslagen. Voor vlees en mageremelkpoeder is er nog geen particuliere opslag.

Binnen de gemeenschappelijke marktordening groenten en fruit werd het niet-oogsten van bepaalde teelten toegestaan om de markten te stabiliseren. Dit werd bijvoorbeeld toegestaan voor sla en paksoi die sterk horecagericht zijn.

2.3. Het noodfonds

Het noodfonds dat in maart 2020 werd aangekondigd, zal de komende dagen vorm krijgen. De Vlaamse Regering deelde mee dat dit noodfonds 25 miljoen euro bevat voor de sierteeltsector en 10 miljoen euro voor de aardappelsector. Minister Hilde Crevits zal de modaliteiten bepalen om die steun zo snel als mogelijk uit te betalen.

3. Landbouw als belangrijk deel van de Vlaamse economie

3.1. Grote tewerkstelling in de landbouw

De land- en tuinbouw is naast een voedselverstrekker ook een waardevolle werkgever. In 2016 werden er volgens een landbouwenquête 48.500 personen regelmatig tewerkgesteld in de Vlaamse land- en tuinbouw. Omgerekend betekent dat 39.300 voltijdse arbeidskrachten. 37 procent werkt op gespecialiseerde veeteeltbedrijven. Daarna volgen gespecialiseerde tuinbouwbedrijven en akkerbouwbedrijven. De arbeidsbezetting is overwegend familiaal. De tuinbouw stelt ook veel buitenlandse werknemers tewerk om te helpen plukken, sorteren en inpakken. Bij de gemiddelde reguliere tewerkstelling in de land- en tuinbouw bedraagt het percentage niet-Belgen in het aantal unieke werknemers 58 procent. Bij de seizoensarbeid loopt dat op tot 89 procent.

3.2. Vacatures via Help de oogst

Door de coronacrisis kwamen er minder buitenlandse seizoensarbeiders naar Vlaanderen. Dat werd zo goed als mogelijk opgevangen door de campagne Help de oogst. Tijdelijke werklozen, maar ook andere werkzoekenden, jobstudenten en gepensioneerden konden zich aanmelden om landbouwers een handje te helpen. Op 28 mei meldde de VDAB 957 vacatures met het label #COVID19 in de beroepsgroep land- en tuinbouw en 1265 kandidaten die zich opgegeven hadden voor deze vacatures.

3.3. Landbouw als belangrijk deel van de agrovoedingsketen

Landbouw maakt deel uit van een grote agrovoedingsketen. In 2016 telt het Vlaamse agrobusinesscomplex 34.300 bedrijven, goed voor een omzet van 62 miljard euro, investeringen ter waarde van 2 miljard euro, een tewerkstelling van 152.000 personen en een toegevoegde waarde van 8 miljard euro. De land- en tuinbouw levert met 70 procent daarvan, het grootste aantal bedrijven en is met 44 procent ook de belangrijkste werkgever. De voedingsindustrie levert het grootste deel van de omzet, doet de meeste investeringen, creëert de grootste toegevoegde waarde en is de tweede belangrijkste werkgever.

3.4. Een agrohandelsoverschot van 6,4 miljard euro

De landbouw draagt elk jaar bij aan het Vlaamse handelsoverschot. Vlaanderen is een netto-exporteur van agrarische producten. Het gaat om een breed gamma van producten van landbouw en visserij, voedingsindustrie en toelevering voor de primaire sector. De invoer bedroeg in 2018 ongeveer 32 miljard euro en de uitvoer 38,4 miljard euro. Het handelssaldo ligt daarmee op 6,4 miljard euro. In vergelijking met de voorgaande jaren is er een stijgende tendens. In vergelijking met 2017 is de uitvoer met 1 procent gestegen en het handelsoverschot met 5 procent. In twee jaar tijd groeide de uitvoer met 6 procent en het handelssaldo zelfs met 28 procent. Het Vlaamse aandeel in de totale Belgische in- en uitvoer van agrarische producten bedraagt respectievelijk 84 en 85 procent. Binnen de EU is Vlaanderen de zesde grootste uitvoerder van agrarische producten, na Nederland, Duitsland, Frankrijk, Spanje en Italië. Enkel Nederland, Spanje en Polen hebben een groter agrohandelsoverschot.

3.5. Vlaanderen voert vooral uit naar buurlanden

De export van agrarische producten gaat voor 81 procent naar andere EU-landen. 63 procent gaat naar directe buurlanden van België. In een nek-aan-nekrace klopt Frankrijk Nederland als belangrijkste afzetmarkt voor Vlaamse agrarische producten. De top vier is dus Frankrijk, Nederland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

In de top tien staan nog vier EU-lidstaten: Italië, Spanje, Polen en Luxemburg. De eerste twee niet-Europese landen zijn de Verenigde Staten en China. Onze grootste exportproducten voor deze twee landen zijn respectievelijk bier en vlas.

Vlaanderen boekt in zijn handel met andere EU-landen een handelsoverschot van 8,1 miljard euro. Het grootste agrohandelsoverschot is met Duitsland. Daarna volgen het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Luxemburg.

Met Nederland en Brazilië is er daarentegen een stevig handelstekort. Nederland exporteert naar Vlaanderen voor bijna 9 miljard euro aan agrohandelsproducten, onder meer zuivelproducten, oliën, cacao-producten en veevoeders, en is daarmee veruit onze belangrijkste leverancier.

Vlaanderen importeerde in 2018 voor 802 miljoen euro aan agrarische producten uit Brazilië. Nummer één is duidelijk fruitsap met 437 miljoen euro. Daarna volgen koffie met 152 miljoen euro, tabak met 92 miljoen euro en soja met 79 miljoen euro. Vlaanderen voert een deel van die producten opnieuw uit naar de rest van Europa, al dan niet in bewerkte vorm.

3.6. De korte keten: een groeiende niche

De landbouwer voorziet de bevolking in een levensnoodzakelijke behoefte. Er wordt eerlijke en heerlijke voeding aangeboden dankzij gezonde, veilige, lekkere, gevarieerde, lokaal geproduceerde en betaalbare kwaliteitsproducten. Tegelijk vervult de landbouwer nog andere maatschappelijke functies, zoals biomassa-producent, beheerder van ecosysteemdiensten en ondernemer in de plattelandseconomie.

De wereldwijde gezondheids crisis toont aan dat voedselzekerheid geen vanzelfsprekendheid is en dat het belangrijk is om een veerkrachtig en robuust voedselstelsel in stand te houden. De boer speelt een sleutelrol in de lokale voedselvoorziening. Lokaal kan op het niveau van de onmiddellijke buurt zijn, op Vlaams en Belgisch niveau of op niveau van Noordwest-Europa, zoals werd getoond in de exportcijfers. Daaruit blijkt dat Vlaanderen vooral produceert voor de Europese markt.

Lokaal kan ook enger bekeken worden als de buurt. De korte keten kan dan voor landbouwbedrijven een verdienmodel zijn en neemt vele vormen aan: een hoevewinkel, een automaat, verkoop op een boerenmarkt, op een buurderij of via een voedingsteam, een zelfplukboerderij, groenteabonnementen, een webwinkel. Een groot voordeel van het systeem is de sterkere verbondenheid tussen producent en consument. De website rechtvanbijdeboer.be bundelt alle informatie.

De korte keten blijft een niche, maar groeit, zoals blijkt uit cijfers van het onderzoeksbureau GfK voor VLAM. De Belg koopt zijn verse voeding voor 81 procent bij de klassieke supermarkt, de hard discount en de buurtsupermarkt, voor 11 procent bij de speciaalzaak en voor 2 procent op de openbare markt. De groep 'overige kanalen' stijgt naar 6 procent, wat voor aardappelen oploopt tot 10 procent.

De belangstelling voor de korte keten is duidelijk gestegen door de coronacrisis. Mensen kopen dichterbij huis en kopen meer, omdat ze niet buitenshuis kunnen eten en dus hun eigen potje moeten koken. VLAM organiseerde bij producenten in de korte keten een bevraging. Daaruit blijkt dat 67 procent nu een hogere omzet heeft. 83 procent heeft meer nieuwe klanten dan normaal en 31 procent zegt dat de meeste vaste klanten vaker kopen dan normaal. Vooral boeren die groenten, fruit, aardappelen of eieren verkopen, halen beduidend positievere cijfers. Ruim de helft van de producenten heeft daarvoor ook extra inspanningen gedaan, zoals reclame en communicatie, ruimere openingsuren, thuislevering en een groter aanbod.

Maar uit een recente enquête van ILVO blijkt dat het beeld toch wel divers is. Het begrip korte keten slaat op meerdere afzetkanalen: een hoevewinkel, een boerenmarkt, een lokale verwerker, een plaatselijke horecazaak of retailer. De thuisverkoop op de hoeve steeg. Wie lokaal leverde aan horeca of grootkeuken of wie op boerenmarkten verkocht, zag zich gedwarsboemd door de lockdown. Dit zal verder onderzoek en analyse vergen en daarbij moet ook gekeken worden naar de relatie tussen een korteketenpoot op het bedrijf en de mate van financieel overeind blijven in de crisis.

3.7. Landbouwers verbreden hun activiteiten

Veel landbouwers halen vandaag reeds een aanvullend inkomen uit verbredingsactiviteiten die niet rechtstreeks met de voedingsproductie te maken hebben.

4. Bouwen aan een duurzame toekomst

4.1. Digitalisering, innovatie en data

De landbouw in Vlaanderen is een innovatieve sector. Innovatie is voor bedrijven niet alleen een manier om hun concurrentiekracht te behouden en te versterken, maar ook om tegemoet te komen aan allerlei maatschappelijke uitdagingen. Innovaties kunnen helpen om uitdagingen om te buigen tot opportuniteiten voor de individuele bedrijven en de sector in zijn geheel. De mogelijkheden zijn legio, zoals samenuitbating, nieuwe teelten en rassen, automatisering en smart farming.

Uit een enquête blijkt dat ongeveer de helft van de Vlaamse landbouwbedrijven de voorbije twee jaar zo'n vernieuwing heeft doorgevoerd. Innoverende bedrijven hebben gemiddeld een jongere bedrijfsleider en een grotere economische omvang.

Voor een duurzame toekomst is innovatie onontbeerlijk. De overheid moet daar samen met de hele agrovoedingsketen op inzetten. Innovatie, digitalisering en data zullen immers een enorme impact hebben op de toekomstmogelijkheden van de landbouw.

Digitalisering, innovatie en data zijn inderdaad de drijvers voor de toekomst. Hiermee worden nieuwe mogelijkheden gecreëerd voor de hele keten. Smart farming en artificiële intelligentie zijn geen futuristische zaken meer. Bij smart farming gaat het onder andere om allerhande sensoren die verbonden zijn met het internet, meten van potentiebodems, gps-sturing of detectie van ziekten aan gewassen via camera's op drones. Artificiële intelligentie helpt bij het interpreteren van gegevens en het maken van bedrijfskeuzes. Deze technieken moeten omarmd en breed bruikbaar gemaakt worden in de sector. Dat betekent proefdraaien met nieuwe technieken, landbouwers informeren, begeleiden, adviseren en ondersteunen om deze technieken bedrijfsklaar te maken. Technologische hoogstandjes zijn belangrijk, niet zozeer om producties op te drijven, maar om naar een duurzame toekomst te evolueren. Dat is bijvoorbeeld wat newbreedingstechnieken kunnen doen bij de zoektocht naar meer droogtetolerante gewassen en variëteiten.

Advies en vorming zijn even noodzakelijk. Het betreft onder andere technische vaardigheden om met nieuwe technologieën aan de slag te gaan, op maat van de bedrijfsleider en het bedrijf, en met voldoende ondernemerschap om strategisch te kunnen omgaan met veranderende omstandigheden.

4.2. Duurzaam investeren in landbouw en agrovoeding in Vlaanderen

Duurzaam investeren betekent dat de diverse sectoren en de keten moeten ondersteund worden om ze in Vlaanderen te houden en hun bijdrage aan de economie, maar ook aan onze maatschappij te blijven garanderen. De overheid kan hiervoor het kader scheppen en hefboomen creëren in het beleid.

Belangrijk hierbij is het behouden en herstellen van een duurzaam landbouwproductie-ecosysteem. Daarbij is er behoefte aan een heroriëntering in kader van de klimaatproblematiek en de farm-to-forkstrategie. Er is ook meer aandacht nodig voor een gezonde bodem die op lange termijn een primaire productiefunctie kan blijven garanderen. Het GLB kan hierin een grote rol spelen, maar niet alleen het GLB.

4.3. Veerkracht door beheersing van risico's

COVID-19 heeft duidelijk gemaakt dat enkel veerkrachtige systemen het aankunnen om sectoren en mensen na een crisis terug op een behoorlijk niveau te brengen. Dat lukt beter als men vooraf de risico's in kaart brengt en daarbij aangeeft hoe men ze tijdens een crisis kan beheersen. De landbouw- en agrovoedingssector moet daarom nog meer toewerken naar risicobeheersing.

Innovatief leren samenwerken is een opdracht, zowel horizontaal als verticaal. Solidariteit is eveneens belangrijk, want het creëert een meerwaarde die groter is dan de samenstellende delen.

4.4. Onderzoek als fundament voor bewuste keuzes

Vlaanderen is top op het vlak van landbouwonderzoek en moet dat ook blijven als wissel op een duurzame toekomst. Onderzoek dat resulteert in haalbare ontwikkelingen op bedrijfsniveau is immers essentieel.

4.5. Internationalisering en export, hand in hand met lokale productie en consumptie

De export naar buurlanden en de EU27 is belangrijk voor de Vlaamse economie. Maar ook de lokale dichtbij consumptie heeft voordelen. Export of lokale consumptie zijn hierbij geen tegengestelde maar complementaire blokken. Productiepotentieel, expertise en kennis mogen niet verloren gaan door sterk terug te plooiën op de interne Belgische markt. Opteren voor de EU als thuismarkt is een goede basis, ook voor de bredere Europese samenwerking.

4.6. Het Vlaamse platteland is een troef

Door de coronamaatregelen hebben velen hun eigen omgeving herontdekt, samen met de troeven van lokale landbouw. Dit leidde tot een herontdekking van hoeve-winkels, groenten- en fruitautomaten en ook hoeve-ijsjes door fietsers en wandelaars. Er is veel moois te ontdekken op het Vlaamse platteland. Dat moet in de kijker worden gezet en worden beschermd tegen verdere verstedelijking.

4.7. Werkgelegenheid

Werkgelegenheid zorgt voor welvaart en in het volledige agrovoedingscomplex is die werkgelegenheid uiteraard belangrijk voor Vlaanderen. De werkgelegenheid moet gestimuleerd worden, samen met linken naar andere sectoren, zoals sociale tewerkstelling, zodat ook daar toegevoegde waarde kan gevonden worden.

Patricia De Clercq sluit haar presentatie graag af met een warm pleidooi voor samenwerking met alle relevante actoren en beleidsvelden, zowel binnen Vlaanderen als op federaal en Europees niveau. Samenwerking garandeert een toekomstgerichte voedselvoorziening die welvaart, duurzaamheid en gezondheid combineert.

II. Uiteenzetting door Sonja De Becker, voorzitter Boerenbond

1. Situering van de enquêtes afgenomen in opdracht van de ERMG

Sonja De Becker stelt dat de impact van de coronacrisis op de Vlaamse economie en de land- en tuinbouwsector enorm groot is, ook al werd de agrovoedingsketen in al zijn geledingen van toelevering, dienstverlening, productie, afzet en handel door de Federale Regering onmiddellijk erkend als een essentiële sector.

In opdracht van de Economic Risk Management Group heeft de Boerenbond samen met de Nationale Bank twee enquêtes uitgevoerd. Daaruit blijkt dat 75 procent van de landbouwers zeer bezorgd is over de impact van de crisis op hun bedrijfsactiviteiten.

De eerste enquête werd begin april 2020 uitgevoerd, onmiddellijk na het ontstaan van de coronacrisis. Toen werd het omzetverlies door de boeren reeds ingeschat op 21 procent. De impact op de verschillende sectoren werd in tabelvorm opgenomen in de presentatie als bijlage bij het commissieverlag. De grootste verliezen situeren zich op dat ogenblik in de sierteelt en groenten, met een omzetverlies van respectievelijk 24,4 en 53,3 procent.

Het sluiten van de horeca had een onmiddellijke impact. De noteringen voor vrije aardappelen vielen ook onmiddellijk weg. Verbredingsactiviteiten als hoevetoe-risme, educatie-, recreatie- en zorgactiviteiten op landbouwbedrijven vielen eveneens weg.

De veehouderij- en pluimveesector kregen samen met andere sectoren pas later klappen, toen de grenzen sloten, de afzet stokte, voorraden zich opstapelden en de prijzen kelderden. Dit kwam duidelijk tot uiting in de tweede enquête van begin mei 2020, waarvan de resultaten eveneens in de presentatie zijn opgenomen. Het omzetverlies was dan reeds opgelopen tot meer dan 25 procent. De impact van de crisis had zich intussen immers verdiept en verbreed. De sierteelt herstelde zich slechts gedeeltelijk ondanks de opening van de tuincentra, want de export was quasi nihil.

De coronacrisis vertaalde zich in een negatief prijseffect in quasi alle deelsectoren, zoals opgenomen in de presentatie. De grootste prijsdalingen situeren zich vooral in de dierlijke sectoren, zuivel en de aardappelsector. De volume-effecten bleven relatief beperkt, met uitzondering van de aardappelsector en van de sierteelt waar veel planten moesten vernietigd worden wegens onverkoopbaar geworden.

2. Economische impact op bedrijven met verbredingsactiviteiten

Uit de afgenomen enquêtes bleek de economische impact op bedrijven met verbredingsactiviteiten nogal divers, afhankelijk van de korte keten en thuisverkoop, tegenover educatieve en recreatieve verbreding.

Er was een positieve impact met gestegen omzetcijfers voor bedrijven actief in de korte keten en thuisverkoop. Maar het enthousiasme over de weerbaarheid van de korte keten moet op basis van de cijfers uit de enquête toch enigszins gerelativeerd worden. 33 procent van deze bedrijven meldde geen omzetverlies, maar slechts 15 procent meldde een echte omzetsijging. Bij bedrijven zonder verbredingsactiviteiten maakte slechts 16 procent geen omzetverlies. In de globale groep van de korte keten werd toch een omzetverlies opgetekend van 18 procent, wat wel nog beter is dan bedrijven zonder verbredingsactiviteiten, met een omzetverlies van 25,6 procent. De conclusie is dat korte keten en thuisverkoop een bufferend effect hebben gehad, maar de crisis kon toch niet buitengehouden worden.

Bedrijven met educatieve en recreatieve verbredingsactiviteiten zoals hoevetoe-risme, zorgboerderijen, teambuilding en dergelijke vertonen een heel ander beeld. Zij werden extra hard getroffen, met omzetverliezen tot bijna 40 procent.

3. Situering van parameters die de crisisbestendigheid beïnvloeden

De mate waarin bedrijven getroffen werden door de coronacrisis hangt af van een aantal parameters die invloed hadden op hun bedrijfsresultaten.

3.1. Wegvallen van de markten

De sierteelt werd bijzonder hard getroffen omdat de afzetmarkt zowel in het binnen- als buitenland plots volledig wegviel. De aardappelsector, seizoensgroenten en fruit, ambulante handel zoals markten, en de recreatieve verbreding werden eveneens getroffen door het geheel of gedeeltelijk wegvallen van de afzetmarkt.

3.2. Bederfbaarheid van de producten

Bederfbare producten zijn uiteraard zeer kwetsbaar. Factoren die hierin een rol spelen zijn de mate waarin deze producten kunnen geoogst, opgehaald, opgeslagen of verwerkt worden. Als deze processen niet kunnen doorgaan, kijkt de betrokken sector aan tegen enorme omzetverliezen en schade. Daarom heeft de Boerenbond van bij het begin van de crisis de focus gericht op het zo veel als mogelijk handhaven van deze processen.

3.3. Voldoende arbeidskrachten

Om dit te kunnen realiseren zijn er in de eerste plaats voldoende arbeidskrachten nodig. De federale en Vlaamse overheid hebben snel en accuraat gereageerd om het arbeidspotentieel zo veel als mogelijk beschikbaar te houden in de agrovooedingketen.

3.4. Continuïteit in de keten

Een ander aspect is de continuïteit in de keten. De land- en tuinbouw wordt gekenmerkt door lange productiecycli die niet zomaar kunnen onderbroken worden. De weg naar de minste schade was het draaiend houden van de keten: behouden van de toevoer, blijven voorzien van grondstoffen, blijven ophalen van dieren, blijven bevoorraden van verkooppunten en dergelijke. De business continuity group binnen de ERMG die gericht was op agrofood, heeft er mee voor gezorgd dat de hele keten kon blijven functioneren.

3.5. Private opslag

Op Europees niveau werd ingestemd met het verzoek voor de interventie maatregel van tijdelijke private opslag voor een aantal producten, zoals zuivelproducten en rundvlees. En uiteraard moest ook voldoende opslagcapaciteit worden gezocht. Uiteraard zal het vrij maken van de voorraden in de toekomst drukken op de markt, maar opslaan van producten leek een betere oplossing dan noodzakelijk vernietigen ervan omdat het product dan niet geoogst, opgehaald, verwerkt of opgeslagen wordt.

3.6. Bijsturing van de productie

Bij kortere productiecycli zoals bij pluimvee kon de productie enigszins worden bijgestuurd. Er werden minder kippen opgezet en dat vertaalt zich later in de bevoorrading. Tijdig ingrijpen in het productieproces heeft Europa toestanden bespaard zoals in de Verenigde Staten, waar moest worden overgegaan tot massale vernietiging.

3.7. Internationale handel

De internationale handel vertraagde vooral binnen Europa omdat veel lidstaten de grenzen sloten. Aangezien Vlaanderen grotendeels gericht is op de export naar EU-landen, had dit een zeer grote impact op het krimpen van de afzetmarkten. De hernationaliseringsreflex binnen de EU heeft iedereen opnieuw doen beseffen dat grenzen tijd en geld kosten.

Het stokken van de internationale handel buiten de EU heeft ertoe geleid dat de maximale waardering van de Vlaamse eindproducten zwaar geleden heeft, met het zogenaamde 'vijfde kwartier' van slachtvee dat vrijwel uitsluitend op export is gericht en moeilijker kon worden uitgevoerd.

3.8. Tijdstip in het productieseizoen of de productiecycclus

De sierteelt werd door de crisis getroffen op het toppunt van het sierteeltseizoen wanneer twee derde van de omzet wordt gemaakt. De fruitsector ontsnapte haast volledig aan de coronacrisis omdat het fruit nog niet oogstklaar was.

3.9. Commodity

Granen en suiker ontsnapten eveneens aan de impact van de crisis. Er was uiteraard wat nervositeit op de markten, maar de fundamentele drivers van vraag en aanbod bleven grotendeels overeind.

4. Noodzakelijke maatregelen om de crisis te bestrijden

Globaal kan gesteld worden dat de coronacrisis in twee grote golven zijn vernietigende invloed liet gelden. De eerste impact was een zeer acute fase, gevolgd door de nasleep die meer geleidelijk verloopt en nog een stuk voor ons ligt. De anticiperende maatregelen vanuit de sector en de overheid kunnen eveneens in deze fases worden ingedeeld.

4.1. Acute fase

In de acute fase werd vooral ingezet op het verzekeren van de continuïteit van de keten en het heropenen van de markten. Zowel de federale als de Vlaamse overheid hebben die bezorgdheden goed ondersteund. Zij namen ook maatregelen die de liquiditeit van de bedrijven ondersteunde, wat geholpen heeft om verliezen op te vangen.

De enquêtes bevroegen ook hoeveel bedrijven in de land- en tuinbouw gebruikmaakten van de verschillende overheidsmaatregelen, zowel op Vlaams als federaal niveau. Drie op de tien bedrijven maakten effectief gebruik van de voorhanden zijnde steunmaatregelen. Dat lijkt weinig, maar opgedeeld naar deelsectoren blijkt dat precies in de sectoren die zwaar getroffen werden, veel ondersteuning werd aangevraagd. Het betreft vaak siertelers en bedrijven die rechtstreeks toeleveren aan de horeca. Er kan dus geconcludeerd worden dat de steunmaatregelen de doelgroep hebben bereikt.

De beslissing van de Vlaamse Regering om 25 miljoen euro uit het noodfonds toe te kennen aan de sierteeltsector en 10 miljoen euro aan de aardappelsector, geeft deze zwaar getroffen sectoren toch enige ademruimte. Hopelijk geeft de Vlaamse Regering ook nog steun aan bedrijven met verbredingsactiviteiten die eveneens zware verliezen leden.

4.2. Acute fase en nasleep

In de huidige fase is het belangrijk om de nasleep van de crisis op te vangen. De zwakkere vraag zal immers nog een tijd aanhouden en de handel moet langzaam weer op gang worden getrokken. In elk geval zal rekening moeten gehouden worden met een zwakkere vraag, een trage groei en met een verhevigde concurrentie op een krappere markt. Daarbij komt ook nog dat de opgebouwde voorraden vroeg of laat op de markt moeten gebracht worden.

Het is noodzakelijk dat het eerste pakket steunmaatregelen vervolledigd wordt met een tweede pakket. Voor dit pakket wordt vooral richting Europa gekeken, maar in heel de crisis gaf de EU weinig blijk van leiderschap, behoudens de verleende toestemming voor private opslag. Europa gaf tot op heden enkel de toestemming aan de lidstaten om wat flexibeler om te gaan met de nationale steunmaatregelen, maar dat staat eigenlijk haaks op de principes van de eengemaakte markt en het gelijke speelveld.

De Boerenbond is ook vragende partij voor het verlengen van de steunmaatregelen die tot op heden van kracht zijn om de liquiditeitsbehoefte van de ondernemingen verder te ondersteunen. Uit de enquête van de ERMG bleek immers dat een kleine 50 procent van de land- en tuinbouwbedrijven de komende maanden vrezen voor acute liquiditeitsproblemen. In die zin is het belangrijk dat de maatregelen die in het kader van het herstelplan door de Vlaamse Regering werden aangekondigd, ook toegankelijk worden gemaakt voor de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven.

4.3. Heropstart

De heropstart staat uiteraard in het teken van coronaveilig werken voor bedrijfsleiders, werknemers en klanten. Daarom werd de voorbije weken werk gemaakt van de toepassing van de gids Veilig aan het werk van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, om de verspreiding van COVID-19 op het werk tegen te gaan.

4.4. Relance

Het is absoluut noodzakelijk dat de investeringen hernemen en zelfs versnellen. 75 procent van de ondernemingen met investeringsplannen heeft die immers opgeborgen en wacht voorlopig veiliger tijden af. Dat is begrijpelijk, maar ook nefast voor de economie. Daarom moet een klimaat gecreëerd worden dat het ondernemingsvertrouwen zo snel als mogelijk herstelt. Daarbij wordt niet enkel gekeken naar het VLIF als vertrouwde partner, maar ook naar nieuwe instrumenten en steunmaatregelen die tot voor kort enkel toegankelijk waren voor kmo-bedrijven en die recent ook toegankelijk werden gemaakt voor de land- en tuinbouw. Landbouwers zullen de nodige begeleiding moeten krijgen om met deze nieuwe instrumenten te leren omgaan zodat ze ook effectief de steun kunnen verkrijgen waar ze recht op hebben.

Het vlot trekken van de internationale handel is voor een exportgericht Vlaanderen van cruciaal belang. Zowel binnen de keten als tussen verschillende overheden en administraties moeten alle inspanningen gecoördineerd worden. De Boerenbond stelt de oprichting voor van een exportcel Agrifood om deze coördinatie aan Vlaamse zijde te verankeren. De Boerenbond vraagt ook extra promotiemiddelen om de export opnieuw op gang te brengen en ervoor te zorgen dat de Vlaamse bedrijven er slagvaardig aan de slag kunnen gaan. Dat zal niet lukken zonder exportwaarborgen, want de internationale context zal de komende maanden meer risico's inhouden dan voorheen. Verder moet de hele agrovoedingsketen verder worden versterkt op basis van de lessen die uit de coronacrisis worden getrokken.

4.5. Lessons learned

Land- en tuinbouw zijn bijzonder gevoelig aan weersomstandigheden, en de klimaatproblematiek heeft dit risico nog versterkt. Vorige crisissen in de land- en tuinbouw hebben duidelijk aangetoond dat het risicobeheer verder moet ontwikkeld worden. Kleine initiatieven die in die zin reeds bestaan moeten verder worden ontwikkeld. Er moet ook meer samenwerking worden georganiseerd om de keten te versterken en nieuwe en duurzame verdienmodellen moeten voor een grotere spreiding van het ondernemingsrisico zorgen. De overheid trekt zich in het risicobeheer verder terug waardoor de sector zich hierop zelf moet organiseren.

Ook buiten de land- en tuinbouw groeit het besef dat een aantal strategische goederen en diensten het liefst dicht bij huis en in eigen beheer worden georganiseerd. Een van deze strategische goederen is de voedselproductie en -bevoorrading. Doorheen de coronacrisis is er gebrek geweest aan heel wat goederen, maar nooit aan voedsel. Dat kon alleen maar gegarandeerd worden dankzij een sterk lokaal verankerde agrovoedingsketen. Hopelijk is de overheid er zich van bewust dat een aantal meerwaardeketens in de toekomst beter regionaal worden uitgebouwd en beheerd. Regionaal betekent voor de Boerenbond de Europese thuismarkt, eerder dan een lokale verankering. Het is mee de taak van de agrovoedingsketen om hiaten in de keten te helpen dichten, zoals de toevoer van grondstoffen en strategische goederen. Regionale meerwaardeketens moeten Vlaanderen beter wapenen tegen internationale crisissen, zonder de meerwaarde van verre internationale handel te verliezen.

De coronacrisis heeft ook het belang aangetoond van overleg tussen producent en afnemers. Brancheorganisaties als milk.be en belpotato.be hebben duidelijk hun nut bewezen. Zij bieden een overlegplatform, wat helpt om opportunistisch gedrag tegen te gaan. Brancheorganisaties hielpen mee het gevoel te creëren dat de crisis samen met de hele keten moest worden aangepakt, wat in Vlaanderen aardig lukte.

E-commerce en digitalisering kenden in de land- en tuinbouw reeds een ruime toepassing als b2b. Maar de coronacrisis en de zoektocht om de klanten op een nieuwe manier te kunnen bereiken, heeft de b2c een enorme boost gegeven in de meest uiteenlopende vormen als webshops, datadeling en dergelijke. E-commerce en digitalisering moeten echter ook een duurzaam verdienmodel in zich dragen. Het is een opdracht om hierin een selectie te maken en goede modellen verder te ontwikkelen. Organisaties als DjustConnect kunnen hiertoe bijdragen.

De precorona-agenda en de plannen die op stapel stonden, blijven uiteraard nog bestaan. De Green Deal is daarbij zeer belangrijk. De land- en tuinbouw zal verder moeten werken aan eco-efficiëntie en verduurzaming van de sector. Dit is een grote uitdaging, waarbij de oplossingen veelzijdig moeten zijn en vanuit verschillende disciplines moeten aangedragen worden. Finaal zal het aan de landbouwer zijn om te kiezen welke weg hij inslaat.

De coronacrisis heeft grote wonden geslagen, maar de basis van de Vlaamse land- en tuinbouw bleef overeind: goede grond, een goed klimaat, deskundige boeren, een goede infrastructuur die ingebed is in een sterke sector die steunt op het overlegmodel, een diversiteit aan bedrijfsmodellen en veel veerkracht en creativiteit. De land- en tuinbouw zal er steeds voor zorgen dat er voldoende en kwaliteitsvol voedsel beschikbaar is, mits er de nodige ondersteuning vanuit de overheid en een verdere doorvoering van de regionale verankering zijn.

III. Uiteenzetting door Hendrik Vandamme, voorzitter Algemeen Boerensyndicaat

1. Verlies van afzetmarkten en sluiting van bedrijven

Hendrik Vandamme herinnert aan de strenge coronamaatregelen die van kracht werden vanaf half maart 2020. Zij zouden aanvankelijk gelden tot 5 april 2020, maar op 3 juni zijn er intussen nog altijd restrictieve maatregelen, al zijn die intussen wat afgezwakt.

Op 18 maart 2020 werden de niet-essentiële sectoren stilgelegd, waaronder bloemenwinkels, tuincentra, horeca en markten. De impact was meteen voelbaar in de sector van de non-food, met sierteelt en plantenkwekerijen als voornaamste slachtoffers. Hun producten werden plots onverkoopbaar, wat gigantische verliezen opleverde.

Bedrijven die niet rechtstreeks door sluiting werden getroffen, hadden onmiddellijk ook nevenschade. Dagverse producten als sla en asperges kenden minder afzet, seizoensarbeiders konden de grens niet meer over, transporten vielen stil en er rezen grote vraagtekens over de juiste hygiënemaatregelen die men op het bedrijf moest hanteren.

ABS reageerde snel met een nota die op 18 maart reeds werd verspreid onder de beleidsvoerders. Daarbij werd aandacht gevraagd voor een aantal problemen en bezorgdheden. Er werd meteen ook alles in het werk gesteld om de bedrijven aan het nodige personeel te helpen. Dat gebeurde aanvankelijk via helpendehanden@absvzw.be en later, onder de koepel van de VDAB, via helpdeoogst.be. Toch was ABS verrast door het beperkte aantal vacatures dat door landbouwbedrijven werd aangemeld. Uit navraag blijkt dat veel bedrijven zelf op zoek zijn gegaan naar arbeidskrachten en dat ook veel mensen zich spontaan hebben aangemeld bij de land- en tuinbouwers om een handje toe te steken.

De overheid heeft op het vlak van rekrutering ook flink geholpen door de formaliteiten te versoepelen die buitenlandse seizoensarbeiders moeten doorlopen, door Green Lanes in te stellen die de aanvankelijke blokkering van seizoensarbeiders aan de grenzen hebben opgelost, en door tijdelijke werklozen de mogelijkheid te geven om met behoud van een deel van hun uitkering toch aan de slag te gaan in landbouwbedrijven.

De afzet naar derde landen viel ook vrijwel stil omdat de logistieke lijnen werden verbroken en veel landen de grenzen hebben gesloten.

Een belangrijke tegemoetkoming was dat de hele agrovoedingsketen als een essentiële sector werd erkend, zodat de voedselbevoorrading van de bevolking gegarandeerd bleef, onder andere ook via het Business Continuity Plan van de Economic Risk Management Group.

De Europese Unie heeft in de hele coronacrisis haar rol maar gedeeltelijk vervuld. De Green Lanes die voor essentiële sectoren het vrije verkeer van goederen en personen in Europa moesten garanderen, werkten slechts gedeeltelijk. Een aantal lidstaten leefde de afspraken slechts schoorvoetend na. Het gelijke speelveld werd hierdoor niet gehandhaafd en van een leidende en coördinerende rol van Europa was al helemaal geen sprake.

2. Thuisconsumptie compenseerde het omzetverlies van de horeca niet

De coronacrisis zorgde voor een verschuiving van de afzet bij horeca, foodservice en export naar een groter thuisverbruik, maar dat volume bleef eerder beperkt. Er was ook een verschuiving van producten, waarbij vooral specialiteiten en variëteiten van sla weinig afzet vonden. Initiatieven als afhaalmaaltijden en thuisbezorging waren creatieve oplossingen, maar ook hier werden de verwachtingen niet helemaal ingelost. Het toegenomen thuisverbruik kon de weggevallen horeca-afname duidelijk niet compenseren.

De zelfbereide maaltijden thuis kenden een stijging van 71 procent voor de crisis tot 84 procent tijdens de crisis, zoals blijkt uit een enquête die uitgevoerd werd door VLAM. Dit leidde tot de herontdekking van producten van eigen bodem, waar VLAM sterk op ingezet heeft met gerichte campagnes.

Doorheen de crisis bleef de agrovoedingsketen overeind, zoals ook door de vorige sprekers werd benadrukt. De arbeid op het veld kon haast ongehinderd voortgezet worden, en het verzorgen van dieren was ook nog mogelijk. Maar zowel voor gewassen als voor vlees was het stokken van de afzetmarkten nefast. Een enquête van ILVO bevestigt de situatie die ook reeds door vorige sprekers werd geschetst. Het onevenwicht tussen vraag en aanbod veroorzaakte een grote prijsval, met de aardappelen en de varkenssector als grootste slachtoffers.

ABS is altijd voorstander geweest van het gericht sturen van de productie als garantie op een goede prijsvorming, maar dat was door het plotse uitbreken van de crisis niet mogelijk. Plotse marktverstoring is immers nefast voor de land- en tuinbouw met zijn lange productiefases. Maar in het verleden lagen soms ook geopolitieke beslissingen zoals de Ruslandboycot aan de basis voor deze verstoring, met een crisis in de fruitsector tot gevolg. Private opslag van boter, kaas en varkensvlees zorgden tijdens de coronacrisis gedeeltelijk voor een oplossing. Maar voor de varkenssector en de dierlijke sector in het algemeen, kan het opkweken van dieren niet onderbroken worden. Dieren die opgekweekt zijn, kunnen door plaatsgebrek en kwaliteitsverlies immers niet op de boerderij blijven. Daarom kon de constante toestroom van slachtklare varkens, ondanks private opslag, een prijsval niet voorkomen.

Het is voor ABS duidelijk dat op Europees niveau meer aandacht moet gegeven worden aan instrumenten om de productie beter te beheren en om krachtadiger te kunnen ingrijpen bij crisissituaties. Overleg binnen de brancheorganisaties moet in elk geval voorrang krijgen, maar als dat niet lukt, zou Europa meer richtinggevend moeten zijn om de productie binnen de Europese markt beter te beheren. Een goed beheerde productie staat immers meer garant voor een eerlijke prijs voor de producten die de boer aan de maatschappij levert, wat beter is dan het verlenen van subsidies of het stockeren van voorraden die marktverstoring werken als ze terug op de markt worden gebracht. In de zeevisserij slaagt men erin om met opgelegde quota en vangstbeperkingen het aanbod van vissoorten te beheren. Voor de landbouw zou een gelijkaardig systeem moeten uitgewerkt worden om een beter evenwicht te bereiken tussen vraag en aanbod, indien de sector daar zelf niet in slaagt. Het is altijd beter te voorkomen dan te genezen, dat zou ook moeten gelden in het dossier rond crisistussenkomsten door de EU.

3. De agrovoedingssector viel niet stil

De coronacrisis heeft aangetoond dat sectoraal overleg zeer doeltreffend kan zijn. Binnen de brancheorganisatie belpotato.be werd via overleg naar oplossingen gezocht voor de overproductie van aardappelen, waarbij contracten inzake het afnemen van afgesproken volumes onder spanning stonden. Daarbij stond de continuïteit in de sector voorop, want iedereen beseft dat bij een volgende crisis de

kaarten tussen leverancier en afnemer volledig anders kunnen liggen. Voor de productie van 2019 die momenteel wordt verwerkt, werd afgesproken om de contracten te honoreren. Voor de productie van 2020 wordt via overleg tussen landbouwers en afnemers gestreefd naar een beperking van de productie. Deze afspraken staan los van de aardappelen op de vrije markt, waarvan de prijzen volledig kelderden.

In de groenten- en diepvriessesector is er minder sectoraal overleg, ook al zijn er telersverenigingen en producentenorganisaties. Er wordt nog vaak onderling onderhandeld en niet op sectorniveau, wat in sommige gevallen geleid heeft tot het eenzijdig aanpassen van volumecontracten die voor de landbouwer zeer nadelig waren. Het verminderen van afgesproken volumes betekende dat de landbouwer plots andere gewassen moest aanplanten, terwijl het plantseizoen voor vele groenten reeds voorbij was, en bijvoorbeeld enkel de optie voor mais overbleef.

De afname en verwerking in de agrovoedingsketen bleef doorgaan met een markt die onder spanning stond. De korte keten gaf een dubbel beeld, met enerzijds bedrijven die het via hoeveeverkoop en thuisverkoop vrij goed deden, en anderzijds korteketenbedrijven die in de foodservice werken en die eveneens getroffen werden door de crisis. Zij die leveren aan cafés, restaurants, grootkeukens en hotels vonden immers ook geen afzet meer. Boerenmarkten werden verboden, en bedrijven die zich hierop gespecialiseerd hadden, vielen zonder inkomen. Sommigen konden nog alternatieve projecten uitwerken via webshops en thuisleveringen, maar dat was niet voor iedereen mogelijk.

De retail heeft bij het begin van de coronacrisis goede zaken gedaan door hamstergedrag van de consument. Dit resulteerde echter niet in een betere prijszetting voor de landbouwer. De prijs van rundvlees is hiervan een goed voorbeeld, met gestegen prijzen voor de consument en gedaalde afzetprijzen voor de boer, al kan dit voor een stuk verklaard worden omdat de retailsector geen promotieacties meer mocht voeren.

De federale en Vlaamse overheid hebben adequaat gereageerd op de crisis. Naast tal van steunmaatregelen en de inspanningen om seizoensarbeiders in te schakelen, werd de sierteelt toegelaten tot het noodfonds, net als de vrije aardappelen. Hendrik Vandamme rekent erop dat ABS samen met het departement mee de juiste modaliteiten kan helpen uitwerken om de steun toe te wijzen aan de aardappeltelers die er echt behoefte aan hebben.

4. Gevolgen voor de landbouwer

De enquête van ILVO over de bevindingen van landbouwers tijdens de coronacrisis toont aan dat er naast acute problemen een grote bezorgdheid is over de toekomst van het eigen landbouwbedrijf, met stress en gezondheidsproblemen tot gevolg. Maar de landbouwer heeft weinig andere opties dan gewoon voort te werken. Toch is er een groot verschil tussen de sectoren. De fruitsector heeft de crisis nauwelijks gevoeld terwijl andere sectoren bijna ten onder gingen.

De coronacrisis kwam boven op de droogteproblematiek die de landbouw sinds enkele jaren in zijn greep houdt. Hiervoor moet dringend aan oplossingen worden gewerkt.

De Europese Unie getuigde doorheen de crisis niet van een echt sterk beleid, maar de landbouwer moet wel rekening houden met steeds nieuwe richtlijnen die vanuit het GLB worden opgelegd, inclusief de laatste ideeën over farm-to-fork en de biodiversiteitsstrategie. Daarnaast worden ook vanuit de Vlaamse overheid verplichtingen opgelegd, waardoor landbouwers haast experts in administratie moeten zijn om alle richtlijnen te kunnen naleven.

5. Wat na corona?

Iedere landbouwer is vrij om zijn eigen bedrijfsmodel te ontwikkelen. Sommigen gaan voor een sterke groei, anderen voor waardecreatie op het eigen bedrijf, of voor biologische landbouw en nog milieubewuster werken, voor exportgerichte producten of voor de korte keten.

De landbouwer moet zelf zijn bedrijfsmodel kunnen kiezen, maar hij werkt wel in een context die mee vorm gegeven wordt door politieke beslissingen op Vlaams, federaal en Europees niveau. Landbouwers zijn vragende partij om via sectoroverleg in deze beslissingen betrokken te worden, zodat ze niet geconfronteerd worden met maatregelen die moeilijk uitvoerbaar zijn of het gekozen bedrijfsmodel onwerkbaar maken.

Om concurrentieel te zijn op de Europese markt en op wereldschaal is de inzet van wetenschap en nieuwe technologie zeer belangrijk. Vlaanderen heeft eerder kleine bedrijven die inzetten op een hoge productiviteit en goede kwaliteit van de producten. Zij moeten op de internationale markt concurreren met bedrijven die profiteren van hun schaalgrootte en zeer goedkoop kunnen produceren. Onze kleine bedrijven moeten binnen Vlaanderen in het juiste kader kunnen werken om hun eigen sterkte uit te spelen. Hiervoor is regelmatig overleg met de sector op zijn plaats.

IV. Uiteenzetting door Alexander Claeys, voorzitter Bioforum

Alexander Claeys bevestigt dat de biosector tamelijk goed door de coronacrisis is gekomen. Een bevraging met meer dan 250 respondenten gaf een accuraat beeld van het verloop binnen de biosector. 80 procent van de biologische landbouwbedrijven gaf aan dat de omzet niet daalde in maart, april of mei. Bijna de helft gaf een omzetstijging aan, en voor 20 procent was er zelfs een stijging met meer dan 50 procent.

In de biosector zijn vraag en aanbod tamelijk goed op elkaar afgestemd, wat mogelijk het gevolg is van de kleinschaligheid van de bedrijven. De prijzen zijn doorheen de crisis dan ook tamelijk op peil gebleven. De geldt eveneens voor de verwerkende sector die meestal op de binnenlandse markt gericht is, en niet zozeer op de export, die voor veel andere producten in elkaar stortte. De 20 procent bedrijven met een gedaalde omzet leverde hoofdzakelijk aan foodservice en horeca. Zij werden dan ook meer dan andere biologische bedrijven getroffen door de crisis, en dat geldt ook voor de verwerkers en verdelers van hun producten.

De consumentenvraag naar biologische producten steeg vanaf april 2020 sterker dan de algemene vraag naar verse voeding. Dat is niet nieuw, want ook tijdens de dioxinecrisis en de gekkekoeienziekte ging de consument meer dan anders op zoek naar gezonde voeding. De biologische land- en tuinbouwers hebben hier goed op gereageerd en konden aan de gestegen vraag voldoen, los van de producten die traditioneel uit het buitenland worden aangeleverd.

De consument ging ook sterk lokaal op zoek naar voedsel. Biobedrijven met korteketenverkoop zagen hun omzet spectaculair stijgen. Een derde van de biobedrijven verkoopt minstens een deel in de korte keten. De hoeveeverkoop steeg overal, evenals de omzet van pakketten via voedselteams en Boeren & Buren. Er was wel een negatieve impact op biolandbouwers die pakketten leveren aan scholen en kantines. Dat geldt ook voor zij die zich specialiseerden in verkoop op openbare markten, want die werden door de coronamaatregelen gesloten.

20 procent van de bedrijven gaf aan dat ze duurder moesten aankopen. 10 procent heeft extra uitgaven moeten doen voor beschermingsmaatregelen. 10 procent heeft extra personeelskosten gehad, maar er werd geen melding gemaakt van moeilijkheden om de producten op het juiste tijdstip te oogsten.

De biolandbouw is in Vlaanderen een kleine niche die zich richt op een kwalitatief hoogstaand product. Stielkennis, voldoende variatie en smaakvolle en gezonde producten slaan aan bij de geïnformeerde consument. En misschien kan op deze wijze de omslag worden gemaakt naar een duurzaam en groener landbouwmodel dat niet noodzakelijk exportgericht moet zijn. Dat model omvat ook een rechtstreekse afzet in de omgeving, wat het sociale weefsel en de leefbaarheid op het platteland ten goede komt. Met de Green Deal wenst Europa duidelijk meer in die richting te evolueren.

V. Uiteenzetting door Steven Van Passel, professor doctor UAntwerpen

1. Situering van het manifest 'Action needed for the EU Common Agricultural Policy to address sustainability challenges'

Professor *Steven Van Passel* deelt mee dat ongeveer 3600 wetenschappers een manifest hebben ondertekend om de duurzaamheidsuitdagingen mee te nemen bij de uitwerking van het nieuwe GLB dat in principe in 2020 zou moeten afgerond worden. Het manifest werd gepubliceerd in het tijdschrift *Science* en is publiek raadpleegbaar, samen met de lijst van ondertekenaars: <https://doi.org/10.1002/pan3.10080>.

Sinds 1962 heeft het GLB een enorme evolutie ondergaan. Het is nog altijd het enige domein dat echt gemeenschappelijk kan genoemd worden, want in andere sectoren betreft het enkel subdomeinen. De nadruk op competitie en voedselvoorziening werd geleidelijk aangevuld met aandacht voor het milieu. De doelstellingen van het GLB vragen een concrete invulling door de lidstaten. Daarnaast werd recent de Green Deal voorgesteld, met de biodiversiteitsstrategie en farm-to-fork, waarin eveneens een aantal doelstellingen werden opgenomen. Maar de interactie tussen deze verschillende doelstellingen en de integratie in het GLB is op dit ogenblik niet geheel duidelijk.

Het GLB heeft uiteraard zijn verdiensten qua voedselvoorziening en voedselveiligheid, maar het heeft ook een impact op biodiversiteit, klimaatverandering, bodemerosie, landdegradatie en dergelijke. Wetenschappers vragen om deze problemen aan te pakken bij de hervorming van het GLB.

2. Verdeling van de middelen binnen het GLB

Wetenschappers analyseerden het budget van het GLB voor 2017, samen met de doelstellingen. Vanuit deze doelstellingen en het nog lopende beleid wordt het grootste deel van het budget ingezet op ondersteuning van het inkomen van de landbouwers en op competitiviteit. Slechts een vierde van het budget gaat naar klimaat, biodiversiteit en milieudoelstellingen.

In de praktijk wordt het budget van ongeveer 60 miljard euro verdeeld over twee pijlers. Pijler 1 bestaat vooral uit ontkoppelde steun en staat dus los van de productie die de landbouwer realiseert. Dit zijn grotendeels directe betalingen als inkomenssteun voor de landbouwers, gekoppeld aan een vergroeningsluik. Dat vergroeningsluik wordt in veel evaluaties relatief slecht beoordeeld wegens te beperkt en niet effectief. Slechts 10 procent van de middelen van pijler 1 wordt uitgekeerd als gekoppelde steun, dus gekoppeld aan de effectieve uitvoering van een aantal richtlijnen, naast een aantal marktmaatregelen. Pijler 2 bestaat uit steun

aan achtergestelde gebieden, agromilieumaatregelen, beheersovereenkomsten voor verbredingsmaatregelen en dergelijke.

3. Bezorgdheden over het GLB

De bezorgdheden van de auteurs van het manifest zijn gebaseerd op ontwerp teksten van het nieuwe GLB die in 2018 en 2019 circuleerden.

3.1. Subsidies op basis van hectaregebaseerde directe steun

Een eerste bezorgdheid is dat het voortzetten van subsidies op basis van hectaregebaseerde directe steun in pijler 1 gebeurt met slechts beperkte milieueisen.

3.2. Verlaagd budget voor Plattelandsontwikkeling

Een andere bezorgdheid is dat er een verlaagd of te laag budget zou zijn voor Plattelandsontwikkeling waarvan de financiering in pijler 2 wordt opgenomen.

3.3. Misleidende claims voor klimaatactie

Het is de bedoeling dat 40 procent van het totale landbouwbudget zou gaan naar klimaatactie, maar het is onduidelijk met welke maatstaven deze doelstelling moet worden gemeten. Vanuit deze visie stellen de auteurs dat er eigenlijk misleidende claims zijn voor de klimaatactie. En als er duidelijke maatstaven worden ontwikkeld, zou het goed zijn om er dan de juiste percentages van het budget op te kleven die specifiek aan klimaatactie worden gependend.

3.4. Een groen kader met vage regels

Een volgende bezorgdheid is dat de nieuwe flexibiliteit die aan lidstaten wordt geboden om de doelstellingen van het GLB te realiseren, in elke lidstaat veeleer zal leiden tot inspanningen om de eigen competitiviteit te beschermen. De inspanningen voor bescherming van het milieu dreigen daardoor in de verdrukking te komen. In die logica kiezen lidstaten immers automatisch voor zeer lichte milieumaatregelen die nog net binnen de subsidieerbare kaders vallen. Voor het milieu betekent dat dan een race to the bottom. Het manifest spreekt daarom van een groen kader met vage regels dat lidstaten en landbouwers toelaat om te kiezen voor lichtgroene opties met weinig ambitie, terwijl er zou moeten gekozen worden voor donkergroene opties met effectieve resultaten voor het milieu en klimaatverbetering.

3.5. Niet voldoende indicatoren

Er zijn volgens het manifest onvoldoende indicatoren uitgewerkt om te meten of de doelstellingen worden gehaald. Het is dus zeer moeilijk om het beleid goed op te volgen.

3.6. Verzekeringsinstrumenten zonder link met risicomitigatie

Landbouwers werken in en met de natuur die vaak onvoorspelbaar is. Het is mogelijk om zich tegen een aantal risico's zoals hagel, overstromingen of droogte te verzekeren, maar in het manifest wordt erop gewezen dat deze verzekeringsinstrumenten geen link hebben met risicomitigatie. Ze missen dus een link met maatregelen die tot doel hebben om emissies van de broeikasgassen te verminderen door bijvoorbeeld het voorkomen van uitstoot, afvang of opslag. Dat is nochtans noodzakelijk om milieumaatregelen effectief te maken. Anders krijgt men een averse selectie en gaat men risicogedrag vertonen aangezien men zich toch heeft verzekerd tegen de gevolgen ervan.

3.7. Geen consistentie en transparantie

Een laatste bezorgdheid is dat er geen consistentie en transparantie is. Deze bezorgdheid is gebaseerd op steeds nieuwe hervormingen en maatregelen die telkens op een andere manier worden opgelegd, zodat er op lange termijn geen indicatoren en meetinstrumenten zijn om de consistentie van de maatregelen op te volgen. Dat schaadt uiteraard de transparantie van het beleid.

4. Tien actiepunten tot verbetering

Vanuit bovenstaande bezorgdheden werden in het manifest tien actiepunten opgenomen om het GLB te verbeteren.

4.1. Kies voor betalingen voor de voorzieningen van publieke goederen in de plaats van directe steun (pijler 1)

Een groot deel van het landbouwbudget gaat naar directe steun die, eenvoudig gesteld, gewoon wordt verdeeld op basis van het aantal hectare dat een landbouwer bewerkt. Daar zijn weinig voorwaarden aan verbonden en de overheid heeft dus weinig mogelijkheden om daar mitigerende maatregelen aan te verbinden. De gekoppelde directe steun wordt het best geleidelijk afgebouwd, wat trouwens in het Vlaams Regeerakkoord werd opgenomen.

Het is ook belangrijk om het systeem van ecoschema's dat zal opgericht worden, zo goed als mogelijk te linken aan voorzieningen van publieke goederen, en de daarmee verband houdende maatregelen ook effectief op te volgen.

4.2. Voorzie voldoende steun voor de effectieve beperking van klimaatsverandering

Vanuit eenzelfde bezorgdheid als onder het eerste actiepunt wordt aangeraden om meer middelen van pijler 1 naar pijler 2 te verschuiven. De middelen voor pijler 2 kunnen dan effectiever worden ingezet op agromilieumaatregelen.

Een ander interessant idee is het uitbreiden van het systeem van cofinanciering, normaal voorzien binnen pijler 2, naar pijler 1. Cofinanciering betekent dat de lidstaten bij de toegekende Europese financiering, zelf ook een deel eigen financiering bijleggen. Op deze wijze kan het budget van pijler 1 worden uitgebreid en aangewend als hefboomfinanciering.

4.3. Voorzie voldoende steun voor effectieve instrumenten om biodiversiteit en ecosystemen te behouden en te beschermen (donkergroen)

Dit actiepunt slaat op het verminderen en uitdoven van steun aan intensieve veehouderij, maar ook op het voorzien van voldoende middelen om deze transitie te realiseren. Veehouderij moet verminderen en tegelijkertijd ook duurzamer worden. Aan de basis hiervan liggen een aantal principes als nature based solutions, koolstofopslag maximaliseren en ondersteunen, klimaatmitigatie op basis van meetbare systemen, en circulaire landbouw zoals het gebruik van reststromen en vermijden van afval en verpakkingen. De consument moet in dit patroon worden betrokken door educatie, labels om de ecologische voetafdruk van voeding weer te geven, aandacht voor voedingspatronen en vermijden van voedselverspilling.

4.4. Promoot innovatieve ontwikkeling en toepassing van maatregelen om de milieu-uitdagingen aan te pakken

Dit actiepunt bepleit meer steun voor doeltreffende instrumenten om biodiversiteit effectief te behouden en beschermen. Heel wat agromilieumaatregelen scoren niet

al te goed omdat ze van de landbouwers te veel administratieve inspanningen vragen. Men pleit ervoor om de inspanningsverbintenissen om te buigen naar resultaatverbintenissen, wat beter is voor het milieu en eenvoudiger voor de landbouwer. Er zijn heel wat indicatoren en meetinstrumenten beschikbaar om dat in de praktijk mogelijk te maken. Het is belangrijk om hierbij de link te maken naar duurzame ontwikkelingsdoelen.

De behoefte aan innovatieve ontwikkelingen werd eerder in deze hoorzitting al aangehaald door andere sprekers. Innovatie is niet alleen noodzakelijk om concurrentieel te blijven, maar ook om de klimaatdoelstellingen sneller en beter te kunnen realiseren. Dat betekent dat de ontwikkelde instrumenten moeten uitgetest worden in pilootprojecten, veilingsystemen, resultaatgebonden puntensystemen en dergelijke.

Daarbij mag niet vergeten worden om landbouwers te motiveren om deel te nemen aan agromilieumaatregelen en beheersovereenkomsten. Samen met hen kan via lokale waarnemingen ook bekeken worden wat al dan niet helpt. Financiële incentives alleen zijn niet voldoende. Er zijn bijkomende prikkels nodig om ervoor te zorgen dat landbouwers zich met de gewenste maatregelen en technieken kunnen identificeren, en bereid zijn om daar maximaal op in te zetten.

4.5. Verbeter de ruimtelijke ordening en gezamenlijke uitvoering van landschapsmaatregelen

Dit actiepoint is voor Vlaanderen niet eenvoudig wegens de dichte bevolking, lintbebouwing en verkavelde akkers. Er is kwalitatief hoogstaande landbouwgrond, maar de omgevingsfactoren moeten geoptimaliseerd worden door verbeterde milieumaatregelen en ingrepen om droogte en overstromingen te voorkomen.

4.6. Eis dat lidstaten SMART-doelstellingen opnemen in hun strategische plannen

Dit punt zit eerder op het niveau van de lidstaten, maar het is belangrijk om aan te stippen dat de doelstellingen SMART moeten zijn: specifiek, meetbaar, ambitieus, realistisch en tijdsgebonden. Op deze wijze zijn ze transparant en goed op te volgen.

4.7. Herzie de set van indicatoren

De landbouwsector heeft heel wat data beschikbaar die vaak economisch gedreven zijn. In de farm-to-forkstrategie werd het idee reeds opgenomen om dit datanetwerk uit te breiden met andere indicatoren rond milieu- en duurzaamheidsdoelstellingen, maar ook met sociale indicatoren zoals gezondheid en algemeen welzijn.

4.8. Versterk de milieumonitoring en -handhaving

Digitalisering wordt reeds langer ingezet bij monitoring, maar veel minder bij handhaving. Dat is nochtans noodzakelijk om de toepassing van maatregelen te controleren en zo ook een gelijk speelveld binnen de EU te behouden. Handhaving hoeft niet enkel negatief te zijn. Naast sancties kan dit ook beloningen inhouden en incentives om het beter te doen. In de sector van dataverzameling zitten momenteel veel mogelijkheden en innovaties die in het landbouwbeleid kunnen ingebracht worden.

4.9. Identificeer de wereldwijde impact van het GLB (zeker in het Zuiden) en pak dit aan

Het GLB heeft een invloed op de wereldhandel, met bewuste doelen, maar ook met ongewilde neveneffecten. Dit is geen pleidooi om de wereldhandel te verminderen,

maar de EU moet zich wel bewust zijn van de effecten van de eigen maatregelen op de wereldhandel. Ontkoppelde steun werkt bijvoorbeeld minder marktverstorend dan gekoppelde steun.

Ook in handelsakkoorden moet aandacht worden gegeven aan duurzaamheid, bijvoorbeeld over eiwittransitie. En als Europa werk wil maken van een farm-to-fork-strategie moet duurzaamheid een van de essentiële punten zijn.

4.10. Verbeter GLB-governance en verhoog de transparantie van de hervormingen

Het GLB is op dit ogenblik al tamelijk transparant qua opvolging, maar met de reeds genoemde verbeterpunten inzake SMART-doelstellingen kan dit uiteraard nog worden verbeterd.

5. Slotbeschouwingen

Wat niet in de tien actiepunten staat is voldoende aandacht voor klimaatadaptatie, want de nadruk ligt vooral op klimaatmitigatie. Door enkel te focussen op het landbouwbeleid mist het manifest ook een deel openheid om investeringen en resultaten voor meerdere sectoren te laten renderen.

De ketenbenadering komt wel aan bod en zit sterk verweven in de farm-to-fork-strategie, maar er wordt nog iets te weinig naar verwezen. Die opmerking geldt ook voor een geïntegreerd voedselbeleid. Veel oplossingen zijn immers gelinkt aan een ketenbenadering.

VI. Vragen van de commissieleden

1. Arnout Coel

Arnout Coel merkt doorheen de uiteenzettingen het belang van lokale aankopen en het dicht bij huis houden van strategische voedselproductie. Maar er werd ook gepleit voor het zo snel als mogelijk hervatten van de internationale handel zodat ook de export kan op gang komen. Maar als elk land de nadruk legt op interne handel en lokale aankopen, wat rest er dan nog van de internationale handel?

Zien de sprekers duurzame opportuniteiten om de tewerkstelling in de landbouw lokaal te houden? De coronacrisis en het sluiten van de grenzen hebben immers aangetoond dat onze landbouw sterk steunt op seizoensarbeid, terwijl in de nasleep van de crisis misschien nog minder mensen dan voorheen tewerkgesteld zullen worden in de agrovoedingsketen.

2. Joke Schauvliege

Joke Schauvliege sluit zich aan bij het strategische belang van de landbouwsector dat door de sprekers werd benadrukt. Het GLB is na de Tweede Wereldoorlog ontstaan om de eigen voedselbevoorrading veilig te stellen en de coronacrisis heeft dat strategische belang terug bevestigd. Maar helaas bleef een krachtig beleid van de Europese Unie wat achterwege, want de grenzen werden door de lidstaten gesloten en de handel binnen de EU viel stil. Zullen landbouworganisaties en wetenschappers hierdoor nieuwe standpunten innemen bij hun adviezen over het nieuwe GLB?

De landbouw heeft een enorme toegevoegde maatschappelijke waarde in de vorming van het platteland. Het nieuwe GLB moet deze maatschappelijke waarde erkennen en ook uitbreiden. De strategische voedselbevoorrading, de biodiversiteit-

strategie en farm-to-fork zullen immers niet gerealiseerd kunnen worden zonder een sterke herwaardering van het platteland.

3. Mieke Schauvliege

Mieke Schauvliege sluit zich aan bij de vragen van de vorige sprekers. Maar in de uiteenzettingen had ze graag meer nadruk gezien op de lessons learned. De Boerenbond en ABS gaven een overzicht van de problemen en willen graag een snelle hervatting van de normale landbouw en handel. Maar het analyseren van wat er fout ging, wat er beter kan, primeert op het snel overgaan tot de orde van de dag. De relance moet immers in een bepaalde richting gaan en dit kan niet zonder voorafgaande analyse en correcties. Hoe moeten de strategische voedselbevoorrading, de biodiversiteitstrategie, farm-to-fork, de droogteproblematiek, het reanimeren van het platteland en dergelijke in een nieuwe visie op het landbouwbeleid worden ingepast? En deze nieuwe inzichten moeten toch ook een invloed hebben op de wijze waarop zij in het nieuwe GLB worden ingepast?

Heeft professor Steven Van Passel concrete voorbeelden over hoe het SMART formuleren van doelstellingen kan worden toegepast op de farm-to-forkstrategie? Aan de lidstaten wordt gevraagd om de doelstellingen op hun eigen niveau te vertalen. Zijn er raadgevingen om dat proces op een meer wetenschappelijke basis aan te pakken?

4. Steven Coenegrachts

Steven Coenegrachts erkent dat de coronacrisis een aantal zwakheden en de kwetsbaarheid van ons economisch systeem heeft blootgelegd. Hij sluit zich aan bij de vraag hoe de nadruk op meer regionale productie en consumptie moet ingepast worden in het hervatten van de wereldhandel. Dat zal ook een impact hebben op de relatie van Europa met het Zuiden.

De aanvankelijke hoeraberichten in verband met de korte keten werden in de uiteenzettingen van de sprekers toch wat genuanceerd. Positief is wel dat de mindset van een aantal consumenten wellicht blijvend zal veranderd zijn richting lokaal aankopen met oog op lokale tewerkstelling. Het ketenoverleg heeft binnen de aardappelsector goed gewerkt. Wat kan het beleid doen om het ketenoverleg in andere sectoren te faciliteren? ABS heeft aangetoond dat de landbouwer vaak de zwakste schakel is in de voedselketen. Het is een opdracht voor het beleid om ervoor te zorgen dat iedereen in de keten een rechtvaardig deel krijgt.

De economische leefbaarheid van de landbouwbedrijven is een cruciaal element in de voedselketen. De focus op ecologie is volledig terecht, maar daaraan kan enkel uitvoering worden gegeven als landbouwers die ecologische aspecten kunnen vertalen in een economisch haalbaar bedrijfsmodel dat ook jonge instappers kan overtuigen.

Europa formuleerde in de farm-to-forkstrategie ambitieuze doelstellingen in verband met biologische landbouw. De vraag is hoe Vlaanderen dat in het eigen landbouwbeleid zal toepassen als Europa uiteindelijk 25 procent biologische landbouw als doel stelt. Biologische landbouw wordt in Vlaanderen vaak diametraal tegenover reguliere landbouw geplaatst, en telen in volle grond is een voorwaarde. Moet niet worden nagedacht over een definitie van biologische landbouw die toelaat om het huidige productiecijfer van 1,4 procent op te tillen richting de gewenste 25 procent? Daarmee kan ook het invoeren van biologische groenten uit het buitenland worden verminderd.

5. Joris Nachtergaele

Joris Nachtergaele verwijst naar de informatie die ABS verstrekte, met gestegen rundveeprijzen voor de consument, en gedaalde afzetprijzen voor de boer. Zijn er aanwijzingen dat de retailsector munt sloeg uit de coronacrisis?

Vanuit de landbouworganisaties werd aangedrongen op private opslag van onder andere melkproducten. De Europese Unie ging hierop in en gaf op basis van artikel 222 van de Gemeenschappelijke Marktordening een tijdelijk een afwijking op de normale mededingingsregelgeving voor de private opslag voor zuivel, varkensvlees en aardappelen voor verwerking.

Maar op langere termijn vreest de sector toch druk op de prijzen in het vooruitzicht van het op de markt brengen van de opgeslagen voorraden. ABS pleitte voor een regulier beleid dat toelaat om een faire prijs voor landbouwproducten te krijgen, zodat subsidies en private opslag eerder uitzonderingen zouden moeten zijn. Welk standpunt zou Vlaanderen op Europees niveau moeten innemen om tot een normalisatie te gaan in de melksector?

6. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen meent dat de coronacrisis niet alleen de zwaktes van ons landbouwsysteem heeft aangetoond, maar ook de weerbaarheid ervan. Hoe beoordeelt De Boerenbond het idee van een productiebeperking om eerlijke prijzen voor landbouwproducten te verkrijgen? Sonja De Becker verwees in haar uiteenzetting naar een zelfregulerende beperking van het aantal opgezette kippen tijdens de coronacrisis, maar gingen de landbouworganisaties tijdens de coronacrisis hierover in gesprek met de sectoren of hun leden?

De cijfers toonden aan dat de biosector het heel goed deed tijdens de coronacrisis, terwijl de korte keten een eerder genuanceerd beeld vertoonde. Maar een aantal bedrijven is zowel actief op de reguliere markt als binnen de korte keten. Hanteerde men voor deze bedrijven enkel de omzetcijfers van de korte keten, of hanteerde men de cijfers van het hele bedrijf?

De goede cijfers voor de biosector staan in contrast met de beperkte groei van de totale omzetcijfers ervan in Vlaanderen. Er is een grote vraag van de consument terwijl de productie achterblijft in vergelijking met de ons omringende landen. Dat komt voor een stuk door de context binnen Vlaanderen met ruimtelijke ordening, Pachtwet, intensieve landbouw en dergelijke. Welke aanpassingen moet het beleid doorvoeren om ook in Vlaanderen een grotere biologische omzet te realiseren zodat de consument meer lokaal kan worden bevoorrad? Het kunnen voldoen aan lokale behoeften inzake biologisch voedsel komt bovendien tegemoet aan de keuze voor een meer strategische voedselbevoorrading. En als men streeft naar een aandeel van 25 procent biologische voeding, hoeft biologische landbouw niet meer als een niche behandeld te worden.

In welke mate zullen de lessen uit de coronacrisis wegen op de standpunten die Vlaanderen inneemt bij de onderhandelingen over het nieuwe GLB? En is er reeds contact genomen met wetenschappers die het manifest voor het verbeteren van het GLB ondertekenden, om te onderzoeken op welke wijze hun standpunten kunnen meegenomen worden in het overleg over het nieuwe GLB?

Het tienpuntenprogramma van het manifest stelde onder andere: verbeter de GLB-governance en verhoog de transparantie van de hervormingen. Het is voor Chris Steenwegen onvoldoende transparant hoe het Departement Landbouw en Visserij zich voorbereidt op het nieuwe GLB, welke input er naar Europa gaat, en hoe de Europese doelstellingen zullen vertaald worden in een eigen programma.

7. Sofie Joosen

Sofie Joosen is tevreden over de kordate aanpak van de coronacrisis door de federale en Vlaamse overheid, maar er moet ook nagedacht worden over structurele oplossingen. Er werd reeds gewezen op de nadelen op langere termijn van private opslag en op de behoefte aan een betere regulering van de landbouwmarkt.

De vrije aardappelen en de sierteelt werden toegelaten tot het noodfonds. Is er voor het noodfonds reeds zicht op de verdelingscriteria en de daaraan gekoppelde middelen?

8. Tom Ongena

Tom Ongena verwijst naar de problemen die er waren om voldoende seizoensarbeiders aan te trekken. Er werd op de binnenlandse arbeidsmarkt gezocht naar vrijwilligers, maar uiteindelijk waren landbouwers finaal toch op zoek naar Oost-Europese seizoensarbeiders met veel ervaring. Heeft het met andere woorden zin om op lange termijn te mikken op maatregelen om tijdelijk werklozen in de seizoensarbeid in te schakelen, of moet men zich eerder richten op het gemakkelijker aantrekken van buitenlandse seizoensarbeiders?

9. Bart Dochy

Bart Dochy wijst erop dat de coronacrisis in tal van sectoren voor tekorten heeft gezorgd, maar dat er nergens gebrek geweest is aan voeding. Dat is een pluim voor de hele agrovoedingsketen, maar vooral voor de landbouwers die instaan voor de productie. Nochtans staat de positie van de landbouwer reeds lang onder druk en wordt reeds jaren gesteld dat er structurele oplossingen moeten komen om het beroep opnieuw aantrekkelijk te maken. De vraag is dan uit welke hoek de oplossing moet komen. Vindt men dat de vrije markt zo veel als mogelijk moet spelen, zijn de federale en Vlaamse overheden hier als eerste aan zet, of moet de oplossing voor het grootste deel in het vernieuwde GLB worden gezocht?

VII. Antwoorden van de sprekers op vragen van de commissieleden

1. Lokaal produceren en consumeren versus internationale handel

Sonja De Becker is het ermee eens dat lokaal kopen en produceren versus stimuleren van export enigszins een dilemma is. Indien elk land zich zou richten op de eigen binnenlandse markt, zou onze eigen land- en tuinbouw het eerste slachtoffer zijn, want Vlaanderen is grotendeel gericht op export. Export en wereldhandel hebben in elk geval zin voor het aanleveren van producten die hier niet kunnen geteeld of gemaakt worden.

Bij de nadruk op lokaal produceren en consumeren is het bepalen van de thuismarkt belangrijk, en dat is voor Vlaanderen de Europese markt met vrij verkeer van goederen en diensten. De land- en tuinbouwsector functioneert immers binnen het kader van het GLB. Vanuit deze optiek staat de Boerenbond enigszins wantrouwig tegenover de opmars van oorsprongsetiketten en dergelijke, want de eigen thuismarkt in enge zin, is in Vlaanderen veel te klein. Dergelijke etiketten hebben wel zin voor grote lidstaten als Frankrijk en Duitsland, met een grote binnenlandse consumptiemarkt die zich door een etiket van lokale oorsprong kan aangesproken voelen.

2. Korteketenverkoop

Hendrik Vandamme bevestigt het succes van lokale verkooppunten, zoals hoeve-winkels. VLAM heeft in zijn promotiecampagnes sterk ingezet op lekkere en gezonde producten 'van bij ons', waarop de consument positief heeft gereageerd. Als de overheid, met VLAM als verlengstuk, hierop blijft inspelen, is er zeker nog marktaandeel te winnen voor het verkopen van lokaal geteelde producten. In die optiek is er ook nog plaats voor uitbreiding van het aantal hoeve-winkels. Daarbij hoeft de 'klant' niet beperkt te worden tot de individuele consument. Hoeve-winkels kunnen ook leveren aan horeca. Horeca en foodservicebedrijven bevoorraden zich momenteel nog vaak met buitenlandse producten die nochtans ook op de binnenlandse markt met minstens dezelfde kwaliteitskenmerken voorradig zijn. De overheid kan via VLAM de gezondheid, kwaliteit en nabijheid van de eigen producten nog extra benadrukken om de lokale verkoop te stimuleren.

De campagnes van VLAM liggen in het verlengde van het te vernieuwen GLB. Lokaal verkopen is goed voor de ecologische voetafdruk en qua efficiënt produceren met zo weinig mogelijk reststromen, staat Vlaanderen aan de top. Ons lokaal geproduceerde voedsel beantwoordt bovendien aan de strengste Europese richtlijnen die buiten Europa zelden gehanteerd worden.

Sonja De Becker antwoordt op een eerdere vraag van Chris Steenwegen dat de cijfers die ze toonde, gebaseerd zijn op de totale omzet van een bedrijf. Voor bedrijven die actief zijn op de reguliere markt en bijvoorbeeld ook aan thuisverkoop doen in de korte keten, werd geen opsplitsing gemaakt. Er kan wel gesteld worden dat het bufferende effect van de korteketenverkoop toeneemt met het aandeel dat deze verkoop inneemt in de totale omzet van het bedrijf.

Een blijvend aspect is wel dat de consument de korteketenverkoop heeft ontdekt en zich daar vermoedelijk blijvend zal op richten. De consument komt hierdoor dichterbij de landbouwer te staan, wat een belangrijke verdienste is van de korteketenverkoop en beloftevol voor de waardering van de landbouw in zijn geheel.

3. Succes van de biolandbouw en verdere ambities

Alexander Claeys deelt mee dat de totale bioproductie in België reeds op 7 procent zit. Wallonië doet het dus stukken beter dan Vlaanderen. Maar als het Europa en Vlaanderen menens is met de Green Deal en er voldoende middelen gekoppeld worden aan de ambitie om de biolandbouw op te drijven tot 25 procent van de landbouwproductie, dan hoort daar ook een plan van aanpak bij.

Het landbouwonderwijs en bijkomende opleidingen zullen moeten instaan voor vorming en bijscholing zodat de bioproductie kan steunen op technisch geschoolde en gemotiveerde landbouwers. Kleine bedrijven zullen moeten opschalen, en deze evolutie is nu reeds bezig. De eigen regels van biogarantie zullen in lijn moeten gebracht worden met de Europese regels die soms minder streng zijn, zodat het gelijke speelveld in Europa volwaardig kan spelen, en bij het herzien van de Pachtwet zal rekening moeten gehouden worden met de behoeften van bioboeren die soms anders liggen dan in de reguliere landbouw. Uiteraard zal er via sectoroverleg, belangenorganisaties, brancheorganisaties en ketenoverleg gekeken moeten worden hoe de biosector een grotere rol kan spelen in de agrovoedingsketen, op een wijze die haalbaar is voor de landbouwsector in Vlaanderen.

De biolandbouw zal zeker groeien, maar het heeft geen zin om zich blind te richten op de Europese doelstelling van meer dan 25 procent biolandbouw, want dat kan op korte termijn in geen geval worden gerealiseerd. Het is voor de overheid beter om zich te richten op de fundamentele waarde van landbouw en voeding in onze maatschappij, dan op het nastreven van groeicijfers.

Bioforum telt twaalf personeelsleden, maar is actief in tal van sectoren. Deze personeelsbezetting is onhoudbaar in verhouding tot de gestelde ambities. Bioforum Wallonie werd opgenomen in de Waalse landbouwadministratie, waar de bioafdeling momenteel veertig personeelsleden telt. Qua administratieve ondersteuning kan er in Vlaanderen dus nog wat verbeterd worden.

Biolandbouw en reguliere landbouw hoeven geen tegengestelden te zijn en moeten niet tegen elkaar worden opgezet. Biologische landbouw zal ook snel het etiket van niche ontgroeien. En uiteindelijk ligt zowel voor de reguliere landbouw als voor de biologische landbouw het criterium bij de kwaliteit van de afgeleverde producten. Het is de klant die finaal zal kiezen voor meer of minder smaakvolle producten, al dan niet geteeld in volle grond. En er is ook de landbouwer zelf die fier moet kunnen zijn op de producten die hij aanbiedt en die er zijn bedrijf en zijn gezin mee moet kunnen onderhouden.

Sonja De Becker vult aan dat er vanuit het Vlaamse beleid reeds een aantal goede initiatieven lopen om de biosector te ondersteunen. Het al dan niet overstappen naar biologische landbouw moet een keuze zijn van de landbouwer zelf die daar een haalbaar bedrijfsmodel in ziet dat overeenstemt met zijn interesse en competenties.

In de wetgeving kunnen wel nog een aantal drempels worden weggewerkt zoals de lange overgangperiode en een betere afbakening van de definitie van biologische landbouw, zodat de discussie over het al dan niet telen op substraat kan worden beëindigd.

Actieprogramma's als Bio zoekt boer en Bio zoekt keten hebben in elk geval resultaat. Daaruit blijkt ook dat jonge instappers of landbouwers die naar biologische landbouw overschakelen, dit doen op basis van een weloverwogen en bewuste keuze, wat bijdraagt tot de goede bedrijfsresultaten.

4. Reguliere tewerkstelling en seizoensarbeid

Sonja De Becker stelt dat reguliere tewerkstelling en seizoensarbeid beantwoorden aan twee verschillende behoeften. Voor de reguliere tewerkstelling is het essentieel dat landbouwers hun bedrijf met de nodige kennis kunnen aansturen en over arbeidskrachten kunnen beschikken die de nodige vorming hebben genoten. Het is daarbij de taak van de overheid om het land- en tuinbouwonderwijs aantrekkelijk te houden. Daarom ook werd het land- en tuinbouwonderwijs in de vorige legislatuur als een apart domein behouden bij de hervorming van het secundair onderwijs.

Seizoensarbeid is eerder gebonden aan piekarbeid waarbij voor een kortere periode een groot aantal arbeiders moet ingeschakeld worden. Dat kan via de reguliere tewerkstelling niet worden opgevangen. Ongeveer 85 procent van de seizoensarbeiders wordt vanuit het buitenland gerekruteerd, wat een kwetsbaar punt is als de grenzen plots sluiten. Het is dus nuttig om zo veel als mogelijk een beroep te doen op eigen arbeidskrachten en pas een beroep te doen op het buitenland als bij piekarbeid niet meer aan de vraag kan voldaan worden. Daarmee is tegelijkertijd de vraag gesteld naar de interne mobilisatie van arbeidskrachten, want zelfs in een krappe arbeidsmarkt slaagt de overheid er niet in om iedereen aan het werk te krijgen. Er moet dus in het belang van de eigen economie blijvend worden ingezet op het mobiliseren van binnenlandse arbeidskrachten.

In het akkoord Iedereen aan boord dat met de Vlaamse sociale partners werd afgesloten, werden een twintigtal hervormingsvoorstellen naar voren geschoven om de krapte en de competentiemismatches op de arbeidsmarkt aan te pakken. Hiermee wordt gepoogd om iedereen aan boord te krijgen en ook duurzaam aan boord

te houden. De Boerenbond is ook vragende partij om de maatregelen te bestendigen die ervoor zorgen dat mensen die afhankelijk zijn van een leefloon, onder bepaalde omstandigheden kunnen ingeschakeld worden in piekarbeid. Het gaat dan over tijdelijk werklozen, maar ook over asielzoekers die normaal gezien een aantal maanden moeten wachten voordat ze op de arbeidsmarkt aan de slag kunnen. Het is in het belang van gemotiveerde asielzoekers om snel aan de slag te kunnen gaan en ervaring op te doen zodat hun kansen op een latere reguliere tewerkstelling stijgen. Vanuit deze achtergrond werd tijdens de coronacrisis ingezet op reguliere tewerkstelling, behouden en aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten, en mobiliseren van extra binnenlands arbeidspotentieel.

Hendrik Vandamme vult aan met ervaringen uit de praktijk. Seizoensarbeid betekent veel werk dat op korte termijn moet worden verricht. Een werkweek duurt tijdens het piekseizoen als snel 60 tot 70 uur. Dat is iets waar veel arbeiders in Vlaanderen op afhaken, zoals bij de oproep via Helpendehanden@abs.be kon worden vastgesteld. Dat ligt anders bij Oost-Europese seizoensarbeiders die uit landen komen waar de sociale voorzieningen, lonen en arbeidsvoorwaarden op een ander niveau liggen dan in Vlaanderen. Zij komen naar hier voor een loon dat voor hen erg aantrekkelijk is en zijn bereid om daar hard voor te werken. In de bouwsector doet zich hetzelfde fenomeen voor, met hoofdzakelijk arbeiders uit Zuid-Europa.

5. Lessen uit de coronacrisis voor een betere werking van het GLB

Sonja De Becker vindt dat het Europese beleidsniveau zijn rol niet heeft opgenomen tijdens de coronacrisis. Maar het standpunt van de Boerenbond over het GLB is daardoor niet gewijzigd, want het gaat ervan uit dat de Europese Unie in crisissituaties heel snel moet kunnen schakelen en daarvoor ook in de nodige budgetten moet voorzien. Ook het bewaken van de interne markt en het gelijk speelveld behoren tot de taken van de Europese Unie. De crisissituatie heeft wel aangetoond dat het geven van te veel vrijheidsgraden aan de individuele lidstaten een bedreiging vormt voor de interne markt, en dat kan wel worden meegenomen in de onderhandelingen voor het nieuwe GLB.

Hendrik Vandamme verwijst naar de vraag van Mieke Schauvliege over de wijze waarop de strategische voedselbevoorrading, de biodiversiteitstrategie, farm-to-fork, de droogteproblematiek, het reanimeren van het platteland en dergelijke in een nieuwe visie op het landbouwbeleid moeten worden ingepast. Een landbouwer moet een aanvaardbaar inkomen kunnen opbouwen. Hij vergaart dat inkomen door het produceren van goederen op basis van zijn kennis, met de middelen die hem ter beschikking staan en binnen de regels die hem worden opgelegd. Als de landbouwer een aanvaardbaar inkomen kan opbouwen, zal hij gemakkelijk bereid zijn om nieuwe uitdagingen aan te gaan op het vlak van vergroening, milieu, omgevingskenmerken en dergelijke. Maar er wordt te snel vergeten dat de landbouwer in de huidige omstandigheden nauwelijks kan overleven. Dat cruciale loonelement wordt veel te vaak genegeerd in het overheidsbeleid, zowel in Vlaanderen als in het GLB. Dat element moet meegenomen worden in een nieuwe visie op het landbouwbeleid.

De lessen uit de coronacrisis liggen voor professor *Steven Van Passel* vooral bij risicobeheer en risicomangement en het aanleggen van buffers om crisissen beter te beheren. Het gemiddelde van de directe steun voor een Vlaams bedrijf is 10.000 euro per jaar. Dat bedrag is hoofdzakelijk gekoppeld aan de bewerkte hectaren zonder veel bijkomende verplichtingen. Er zijn heel wat bijsturingen mogelijk om deze steun efficiënter te maken. Dat kan bijvoorbeeld door een lichte cofinanciering in te bouwen, het verder verlagen van de bestaande maxima per bedrijf met het oog op een betere verdeling van de middelen, of in de financiering extra percentages toe te kennen voor het realiseren van doelstellingen die men in het beleid wil realiseren.

Men zou kunnen denken dat de landbouwsector door het werken met onvoorspelbare weersomstandigheden het best gewapend is tegen onvoorziene risico's, maar dat is niet altijd het geval. Men kan dus nadenken over systemen om de risico's te verkleinen, zoals bijvoorbeeld de brede weersverzekering. Andere buffers zijn diversificatie en specialisatie. De landbouwer kan diversifiëren naar te telen gewassen, naar type klanten, naar afzet in eigen land en export, en in de export kan bijvoorbeeld opnieuw worden gediversifieerd naar landen en klanten. Specialisatie en het verwerven van expertise is altijd nuttig en hoeft niet tegengesteld te zijn aan diversificatie. Samenwerking is een andere mogelijkheid tot buffering, want men kan dan risico's delen, in een keten werken, expertise delen enzovoort.

De link met de consument werd in de coronacrisis vooral versterkt binnen de korte keten. Maar de link met de consument kan ook vanuit het beleid gestimuleerd worden om het vertrouwen in producten van eigen bodem of lokale aankopen te bevorderen. Er kan ook beter gecommuniceerd worden over de samenstelling van producten en over de productiewijze. Zo wordt momenteel gewerkt aan het uitbreiden van de voedseldriehoek met de productiewijze van de producten.

6. SMART formuleren van doelstellingen van het GLB

Professor *Steven Van Passel* verwijst naar de concretiseringsvraag over het SMART formuleren van doelstellingen. Die problematiek kan in drie luiken worden opgedeeld. In het beste geval zijn er data en indicatoren die je kan gebruiken om het beleid op te volgen. In veel gevallen zijn er data, maar nog geen indicatoren die het beleid dan nog moet ontwikkelen. En als er ook geen data zijn moet onderaan de trap begonnen worden met gegevensverzameling.

De formulering van doelstelling moet op een redelijke manier gebeuren. Bij farm-to-fork werd de doelstelling meteen gelegd op min 50 procent voor gewasbeschermingsmiddelen tegen 2030. De ambitie wordt in de tekst verder verduidelijkt. Er bestaat reeds een risico-indicator waar wel discussie over is, maar die toch wetenschappelijk is onderbouwd. Het is die risico-indicator die Europa tegen 2030 met 50 procent wil verminderen, en dat is een duidelijke doelstelling. Maar dan zijn er nog discussies mogelijk. Frankrijk en de Scandinavische landen hebben reeds een heffing om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen af te remmen. Zij zullen het als frontrunner veel moeilijker hebben om het gebruik ervan nog aanzienlijk te verminderen in vergelijking met landen die het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen nog niet afremden. De vermindering van gewasbeschermingsmiddelen wordt ook het best zowel in absolute als in relatieve cijfers in kaart gebracht.

De Vlaamse overheid beheert een datanetwerk dat ook naar Europa wordt doorgestuurd voor een geharmoniseerd overzicht. Er zijn plannen om dat datanetwerk te verbeteren. Maar er is ook kennis nodig om de juiste data voor elke indicator te verzamelen en hoe die data best kunnen gebruikt worden.

ILVO beheert een zeer interessant netwerk met tal van gegevens die ook nuttig gebruikt kunnen worden om de eigen landbouwpraktijken te optimaliseren. Dene-marken en Nederland lopen sterk voorop in dataverzameling.

Professor Steven Van Passel noemde de werkwijze binnen het GLB inderdaad tamelijk transparant. Maar een aantal formuleringen zijn inderdaad voor verbetering vatbaar. Alle teksten zijn bijvoorbeeld niet in alle talen van de lidstaten vertaald en vaak enkel in het Engels, Frans en Duits. Ook samenwerking tussen DG-AGRI en DG-Environment kan beter, en wetenschappers roepen op tot een meer gestructureerde samenwerking met het Europese niveau. Maar finaal is de publieke participatie en de beleidsvorming op Europees niveau toch behoorlijk.

7. Betrekken van wetenschappers bij de hervorming van het GLB

Patricia De Clercq deelt mee dat het nieuwe GLB wordt voorbereid in overleg met verschillende stakeholders, waarbij concrete voorstellen worden gedaan over de houding van Vlaanderen. Met wetenschappers werd nog geen overleg gepland omdat het manifest dat door professor Steven Van Passel werd toegelicht, zich eerder naar de Europese dan naar de Vlaamse structuren richt. De Vlaamse administratie werkt enkel met de voorstellen zoals ze door de Europese Unie worden geformuleerd, en daar wordt in overleg met de stakeholders over gepraat. Uiteraard moet de biodiversiteitstrategie en farm-to-fork daarin worden meegenomen.

De Europese kaders zijn op dit ogenblik niet stabiel en er komt vermoedelijk een overgangperiode van twee jaar voor het nieuwe GLB, al werd dat nog niet officieel bevestigd. Deze overgangperiode geeft iedereen de tijd om een aantal discussies verder uit te diepen.

8. GLB en internationale handelsverdragen

Sonja De Becker bevestigt dat de Boerenbond vragende partij is voor het snel hernemen van het normale economische leven dat door de coronacrisis werd lamgelegd. Daar hoort ook bij dat de bedrijven zich via investeringen moeten versterken. Maar de Green Deal en ook het succes van de biologische landbouw geven aan dat de toekomst groener zal moeten zijn. Om die toekomst mee vorm te geven zijn er gezonde bedrijven nodig die zich in de markt kunnen handhaven en in die zin zijn een economische relance en een groene toekomst niet tegengesteld aan elkaar.

Hendrik Vandamme vindt de nadruk van Europa op biodiversiteit en farm-to-fork belangrijk, maar die mooie theorieën worden vaak terzijde gelegd als het erop aankomt om vrijhandelsakkoorden af te sluiten. Daarbij wordt landbouw vaak als pasmunt gebruikt, zoals ook bij het vrijhandelsakkoord met Mercosur. Dat akkoord dreigt door een aantal lidstaten niet te worden geratificeerd, precies omdat de productiestandaarden in de betrokken landen niet kunnen vergeleken worden met die van Europa. De rundveehouderij is er bijvoorbeeld nauwelijks gekoppeld aan dierenrechten en emissies, maar toch moeten Europese landbouwers met dergelijke landen concurreren. Dat is niet fair tegenover de Europese en zeker de Vlaamse landbouwers, en getuigt qua milieubezorgdheid op wereldvlak van Europese hypocrisie.

Chris Steenwegen steunt de bedenkingen van Hendrik Vandamme over de dubbele houding over Europa bij het sluiten van internationale verdragen. Het is immers logisch dat de eigen strenge standaarden ook moeten nageleefd worden door handelspartners die zich op de Europese markt begeven.

Hendrik Vandamme deelt mee dat ABS, de Boerenbond en de Fédération Wallonne de l'Agriculture vorig jaar reeds met de Federale Regering hebben onderhandeld onder de naam Agrofront, om de nadelen van het Mercosurakkoord voor de Europese landbouwers te benadrukken. Een aantal sectoren haalt voordelen uit dit akkoord, maar voor de rundvee- en pluimveehouderij en voor de suikersector is dit een regelrechte ramp. Dit wordt trouwens bevestigd in Europese studies over de impact van het akkoord.

Sonja De Becker vindt dat het gelijke speelveld ook bij internationale akkoorden zou moeten gehonoreerd worden. Europa hanteert hoge standaarden voor de eigen agrovoedingsketen. Waarom zou men die normen dan laten varen voor goederen die geïmporteerd worden uit andere landen?

9. Stabiliseren van de prijzen door vrijwillige productiebeperkingen of private opslag

Sonja De Becker bevestigt dat de Boerenbond uitdrukkelijk vragende partij was voor de private opslag van varkensvlees en melkproducten. Private opslag werkt bufferend in crisisperiodes en voorkomt nog grotere verliezen in de keten door instortende prijzen of producten die vernietigd of niet geoogst worden. Vrijwillige productiebeperkingen zijn in crisissituaties eveneens toepasbaar, maar dan wel met compensaties, en daarmee kwam Europa niet over de brug.

Op basis van artikel 222 van de Gemeenschappelijke Marktordening werd door de Europese Commissie tijdelijk een afwijking toegestaan op de normale mededingingsregelgeving. Deze verordening gaf toelating om een aantal gezamenlijke overeenkomsten en besluiten te maken voor de zuivelsector, de sierteelt en aardappelen bestemd voor verwerking. Maar deze verordening gaf alleen een kader om zulke afspraken of akkoorden te maken, en voorzag niet in financiële of andere ondersteuning.

Er werd naar aanleiding van de coronacrisis wel degelijk in overleg gegaan met de verschillende landbouworganisaties over te nemen maatregelen, waaronder productiebeperkingen. Dat gebeurde hoofdzakelijk in producentenorganisaties en brancheorganisaties waar dit overleg thuishoort. Maar er werd niet gekozen voor een verplichte productiebeperking zonder compensaties, omdat dit op bedrijfsniveau meer nadelen dan voordelen oplevert.

Hendrik Vandamme verwijst qua vrijwillige productiebeperking naar de evolutie in de zuivelsector. Daar werd tot 2015 gewerkt met een strikte productienormering via een quotumsysteem. Toen dit systeem werd afgeschaft was er onmiddellijk een overproductie, gevolgd door het instorten van de prijzen. Daarom werd in 2016 overgeschakeld op een vrijwillige productiebeperking op Europees niveau. Die werd geactiveerd door de Europese Commissie, mét een financiële tegemoetkoming. Deze maatregel had onmiddellijk succes, want in een minimum van tijd waren de hiervoor beschikbare middelen uitgeput. Het prijsondersteunende effect heeft wel degelijk gewerkt en er was qua afzet op de Europese markt geen probleem. Op internationaal vlak moet uiteraard geconcurrereerd worden met landen die ander prijzen hanteren.

Algemeen gesteld is er voor de land- en tuinbouw behoefte aan een regulerend systeem zodat niet telkens van crisis naar crisis moet worden gesukkeld. Het is ook voor het milieu beter om iets minder te produceren tegen een aanvaardbare prijs, dan zijn inkomen te moeten halen uit massale productie met een minimale winstmarge. In de visserij werd reeds voor deze weg gekozen, wat mee ingegeven wordt door de noodzaak voor het in stand houden van de vispopulatie. Als systeem van vrijwillige productiebeperking en goede prijsvorming werkt het wel. Een dergelijk systeem is te verkiezen boven private opslag dat het best enkel gehanteerd wordt voor acute crisissituaties.

10. Rol van de overheid in brancheoverleg en de ketenwerking

Sonja De Becker vindt dat een keten het aan zichzelf verplicht is om intern tot een aantal afspraken te komen. De rol van de overheid bestaat er dan in om eventueel een aantal zaken te faciliteren.

Het ondersteunen van brancheorganisaties zou bijvoorbeeld al een goede stap zijn, want tot op vandaag genieten zij geen opstartsteun. Overleg binnen een sector kan het best gevoerd worden op het niveau van producentenorganisaties of brancheorganisaties, zodat niet elk voorstel op het hoogste niveau van het Vlaams ketenoverleg moet worden bediscussieerd.

Het is wel de taak van de overheid, federaal of Vlaams, om duidelijke regels vast te leggen en misbruiken te voorkomen en eventueel te bestraffen. De richtlijn rond oneerlijke handelspraktijken moet door het federale niveau op korte termijn worden omgezet in eigen wetgeving. Deze richtlijn bevat handvaten om een aantal laakbare praktijken in een meer evenwichtige richting om te buigen. De Boerenbond en ABS zijn vragende partij om de wetgeving iets strenger te maken dan het minimum dat Europa wenst, zodat de situatie van de landbouwers als zwakste schakel in de agrovoedingsketen kan worden verbeterd.

Ook *Hendrik Vandamme* vindt het de opdracht van de overheid om qua brancheorganisaties en ketenoverleg het juiste kader te scheppen en overleg te faciliteren. Als dit kader er is, moeten alle partijen nog tot overleg bereid zijn, en dat is in de praktijk niet zo eenvoudig, omdat de machtsverhoudingen soms te ver uit elkaar liggen. In dat verband verwijst hij naar de vraag van Joris Nachtergaele of er aanwijzingen zijn dat de retailsector munt sloeg uit de coronacrisis. Er zijn inderdaad meldingen geweest dat er vanuit de retailsector naar toeleveranciers druk werd uitgeoefend om vastgelegde contracten toch nog bij te stellen. Dat werd voornamelijk ingegeven door dalende prijzen van varkensvlees en zuivelproducten. Dat is betreurenswaardig vanuit de wetenschap dat de retailsector goed gerendeerd heeft tijdens de coronacrisis, en vermoedelijk nauwelijks last zal hebben van de nasleep ervan.

11. Verdeling van het noodfonds

Patricia De Clercq deelt mee dat het Departement Landbouw en Visserij op de hoogte werd gesteld van het beschikbare budget. Het noodfonds bevat 25 miljoen euro voor de sierteeltsector en 10 miljoen euro voor de aardappelsector. De parameters voor de verdere verdeling moeten nog in een besluit van de Vlaamse Regering worden vastgelegd. De administratie werkt aan de voorbereiding van dit besluit, in samenwerking met de stakeholders.

Bart DOCHY,
voorzitter

Steven COENEGRACHTS,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

ABS	Algemeen Boerensyndicaat
b2b	business-to-business
b2c	business-to-consumer
DG-AGRI	Directoraat-generaal voor Landbouw en Plattelandsontwikkeling
DG-Environment	Directorate-General for Environment
ERMG	Economic Risk Management Group
EU27	Europese Unie 27 lidstaten (vanaf 1 januari 2007)
GLB	gemeenschappelijk landbouwbeleid
GMO	gemeenschappelijke marktordening
gps	global positioning system
ILVO	Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek
kmo	kleine of middelgrote onderneming
SMART	specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch, tijdgebonden
UAntwerpen	Universiteit Antwerpen
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VLAM	Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds